

Забытая сталіца

Рэпартаж Сяргея Харэўскага з Чарэі Мілашаў і Санагаў.

Старонка 12

«Нас кінулі»

«Гэта кідалава, падман народу. Галасы лічылі 15—20 хвілін. Адбылося тое, што аб нас выцерлі ногі. Я хачу зклікаць: паважаныя грамадзяне, не хадзіце больш на выбары! Толькі на Плошчах можна нешта вырашаць. Калі Эўрасоюз прызнае гэтыя выбары, то я больш ня буду паціскаць руку эўрапейскім палітыкам. Нас кінулі», — даслоўна так каля поўначы 28 верасня сказаў праз тэлефон у інтэрвію «НН» прад-прымальнік Віктар Гарбачоў, кандыдат па Барысаўскай гарадзкой акрузе.

Здаецца, што эмацыйныя словы Гарбачова ў ноч пасля галасавання досыць яркава ілюструюць стан часткі апазыцыі пасля выбараў. Наўна спадзяваліся на адно (напэўна, нехта ўжо бачыў сябе ў снах дэпутатам палаты) — атрымалі ж зусім іншае.

У панядзелак з раныцы лідэры АДС давалі выніковую выбар-

чую прэс-канфэрэнцыю. Твары лідэраў зусім не зіхцелі ад шчасця. «Гэта чарговая «элегантная перамога ўлады, а падчас «элегантных перамог», як вядома, галасы ня лічаць», — сказаў Анатоль Лябедзька.

«Разам з тым, мы не павінны гадаць, чаму некаторыя нашы калегі прайшлі ў парламэнт, мы не павінны гадаць, што думае ўлада, цяпер зноў сытуацыя чорна-белая. Лукашэнка кінуў эўрапейцаў, гэта параза эўрапейскай дыпламатыі, тых людзей, якія ўжо разьлічвалі прыйсці сюды з сваім бізнэсам. Магчыма, улада проста атрымала сыгнал з Масквы, што прысутнасць апазыцыі ў парламэнце непажадана», — лічыць А.Лябедзька.

Працяг на старонцы 3.

У НУМАРЫ

Вачыма загнаных

Апазыцыя павінна падзякаваць уладам за датэрміновае галасаваньне. Піша Барыс Тумар. Старонка 2.

І ўсё-такі ён гадронны

Як па-наску называць калайдэр. Старонка 2.

Рэдэле як рэдэле, абы добры мэндэле

Аляксандар Астравух прэзентаваў вылікі ідыш-беларускі слоўнік. Старонка 9.

Пад бел-чырвона-белым парасонам

Успамін пра Шамякіна. Піша Ўладзімер Содаль. Старонка 10.

Алесь Камоцкі

8 кастрычніка ў «Казе». Афіша. Старонка 15.

Ад чаго заікаюцца білінгвы

Дзвюхмоўе можа быць адной з прычынаў, якія правакуюць заіканьне. Затое білінгвы маюць лепшыя матэматычныя і аналітычныя здольнасці. Старонка 14.

Прэзентацыя Станкевіча ў Горадні

4 кастрычніка ў капліцы рыма-каталіцкай парафіі Аўгустовак (вул. Рэпіна) у 19.30 адбудзецца прэзентацыя віртуальнай энцыклапедыі «Нашы Касьцёлы» і збору твораў а. Адама Станкевіча «З Богам да Беларусі». Прыедуць філэзаф Валер Булгакаў і гісторык Алесь Пашкевіч.

Новыя куміры

БАТЭ праэкзамэнаваў «Старую сіньёру». Старонка 2.

На фота: галоўны трэнер БАТЭ Віктар Ганчарэнка.

PHOTOBYMEDIA.NET

Для Мінкульту «Тутэйшыя» — шавінізм

Упраўленне рэгістрацыі і класіфікацыі кіна- і відэапрадукцыі пры Міністэрстве культуры адмовіла ў рэгістрацыі тэлеспектаклю «Тутэйшыя», зьнятага на замову тэлеканалу «Белсат».

Адною з падставаў для адмовы стала нізкая якасць гуку: «Кроме того, в данном фильме искажается смысл и художественная направленность произведения народного поэта Беларуси Я.Купалы... В финальной части фильма имеет место проявление шовинизма и националь-

ной исключительности, что недопустимо», — піша В.А.-Курловіч, начальнік Упраўлення рэгістрацыі і класіфікацыі кінавідэапрадукцыі Дэпартаменту кінематаграфіі.

На думку тэлеканалу «Белсат», прычыны нерэгістрацыі глыбейшыя. Рэжысёры Валер Мазыніскі і Дарынош Шада-Бажашкоўскі нагадваюць, што вялікай папулярнасцю карыстаўся спектакль «Тутэйшыя» ў пастаноўцы Пінігіна, але і яго зьнялі з рэпертуару Купалаўскага тэат-

ру. А сама п'еса была пад забаронай увесь савецкі час.

Тэлеспектакль «Тутэйшыя», зьняты Мазыніскім і Бажашкоўскім, амаль дакладна ідзе за арыгінальным тэкстам Купалавай трагікамедыі.

Дзяржаўная рэгістрацыя дазваляе распаўсюджаць кінапрадукцыю, зарганізоўваць паказы.

Гэта ня першы незалежны фільм на беларускай мове, які забараняецца да паказу ў Беларусі. Раней той жа лёс напаткаў «Акупацыю» Андрэя Кудзіненкі, што не зашкодзіла фільму ўзяць прэстыжныя міжнародныя ўзнагароды.

Беларусь застаецца апошняй краінай Эўропы, дзе захоўваецца палітычная цензура ў сфэры культуры.

МБ

А дзе ў вас іншы Глобус?

Адаму Глобусу — 50. Ён нарадзіўся 29 верасня 1958 году ў Койданаве ў сям'і пісьменьніка Вячаслава Адамчыка.

Глобус, які ўжо самым неэтнаграфічным псеўданімам узбурыў традыцыю, быў сузаснавальнікам рэвалюцыйнай літаратурнай суполкі «Тутэйшыя».

Ён аўтар кнігі ўрбаністычнай паэзіі «Парк», зборнікаў прозы «Адзінота на стадыёне», «Сьмерць — мужчына», «Дамавікамэрэн», «Толькі не гавары маёй маме», «Койданавы», «Post scriptum», «Браслаўская стыгмата», «Сучаснікі».

У год юбілею Адам Глобус нібы вярнуўся на 25 гадоў назад і зноў пачаў маляваць — палотны, поўныя тонкага перажываньня часу.

Яшчэ малым ён стаў каардынатнай постацьцю нон-канфармісцкага культурнага кола.

Поліфанчнае інтэрвію — старонка 8.

Вачыма загнаных

Апазыцыя павінна дзякаваць уладам за датэрміновае галасаваньне. Піша Барыс Тумар.

Сацыялігі адсочваюць цікавы парадокс: колькасць людзей, якія лічаць, што выбары ў Беларусі фальсыфікуюцца, намога, амаль удвая, большая, чым колькасць тых, якія катэгорычна адмоўна ставяцца да лукашэнкаўцаў, падтрымліваюць апазыцыю штодзень ці галасуюць за кандыдатаў ад нацыянальна-эўрапейскіх сілаў. Гэта значыць, што многія галасуюць за лукашэнкаўцаў і ўсё адно перакананыя ў фальшывасці рытуалу з камісіямі, роўнымі ўмовамі ў выглядзе плякатаў, назіральнікамі ад БРСМ, экзымпаламі ад КГБ і жрышай багіні непадкупнасці гадоўлі Калінінградскага юрфаку на чале не дае чаканага эфекту.

Ці ў тым заслуга свабодных СМІ? Сумняюся, бо яны даступныя ўсяго пары працэнтаў грамадзянаў. Улеткі і незарэгістраваныя выданыя таксама даходзяць толькі да невялікай групы. Сама сыстэма, без ніякае на тое падказкі збоку, падаецца людзям ашуканскай.

Працяг на старонцы 6.

У аўторак перад футбалам жартаваў, што жыццё будзе пражытае не дарма, калі пабачу самога Дэль П'ера, колішняга куміра дзяцінства. Пабачыў. А захапілі зусім іншыя гульцы, свае. Піша Зьміцер Панкавец.

Александра Дэль П'ера быў кумірам яшчэ ў тыя дзіцячыя гады, калі мы ганялі футбольны мяч на вясковым выгане. Тады з заміраннем сэрца мы сачылі за Лігай чэмпіёнаў і спаборніцтвамі за першынство сьвету і Эўропы. Вялі шпыткі, дзе пазначалі вынікі гульніў, зьбіралі налепкі з выявамі найлепшых гульцоў сьвету, хацелі быць падобнымі да іх.

Нашымі кумірамі былі Клінсман, Кёпке, Замэр, Шырэр, Шэрынгем, Вэрон, Батыста, Клойвэрт, Эзедорф, Раванэлі, Віялі, Мальдзіні, Бажа, Рамарыё, Дунга, Стоічкаў, браты Лаўдрупы, Шмэйхель, Зыдан, Джаркаеф, Бартэз, Фігу і, натуральна, Дэль П'ера.

Гэты невысокі італьянец ужо ня проста адзін з многіх, ён увавабляе эпохі.

Дэль П'ера выйграваў Лігу чэмпіёнаў, два гады назад у складзе «Скуадры адзурь» стаў чэмпіёнам сьвету. Ён забіваў дзясяткі галоў рознымі камандам. Дэль П'ера праз усю кар'еру застаўся верным «Ювэнтусу», нават калі каманду саслалі за карупцыйны скандал у Сэрэю В. Майкі зь ягоным прозьвішчам наслі і носяць ва ўсім сьвеце, у тым ліку ў Беларусі.

Нават у дзяцінстве мы, напэўна, ня верылі, што беларускі

Першыя беларускія галы ў фінальнай стады Лігі чэмпіёнаў.

Пабачыць Дэль П'ера — і захапіцца Крыўцом

клуб некалі зможа выйсці ў групувай этап Лігі чэмпіёнаў, прывесці ў краіну такія каманды, як «Рэал» і «Ювэнтус». Гэта выглядала абсалютна нэрэальна, а ўсе словы Анатоля Капскага ўспрымаліся зь вялізнай доляй скептыцызму.

Таму гульня на «Дынама» 30 верасня — гэта як дакрануцца да казкі, спраўдзіць сваю колішняю мару. Ня важна ўжо, зь якім лікам сыграюць клубы, важны сам факт прысутнасці на гэтым сьвяце футбалу. Прызнацца, калі перад пачаткам гульні загучаў

гімн Лігі чэмпіёнаў, па цэле прабегліся дрыжыкі.

Дзякуючы БАТЭ, у краіне паचाўся футбольны бум.

Людзі з ночы займалі чэргі ля касаў стадыёну, каб дабыць запаветны квіток на гульнію. На стадыёне фактычна не было вольных месцаў, і падтрымка была належная. Зрэшты, ні для кога не сакрэт, што людзі ішлі на футбол перажываць за БАТЭ, але глядзець на «Ювэнтус».

Як жа нечакана было, што ўжо зь першых хвілін барысаўцаў пачалі дзейнічаць першым нума-

рам. Не адбывацца ад атак апэніццаў, а шукаць шчасце ля чужых варот. Спачатку Радзівонаў ня змог скарыстаць выхад адзін на адзін з брамкай, але ўжо праз нейкі дзясятка хвілін Сяргея Крывец пасяля бліскавай перадачы Дзьмітрыя Ліхтаровіча абыграў Манінгера і накіраваў мяч у пустыя вароты. Стадыён шалелі. Першы беларускі гол у Лізе чэмпіёнаў!

Працяг на старонцы 7.

ДЗЕ ВАРТА БЫЦЬ

Пілігрымка да Вострай Браны

З 14 па 16 лістапада адбудзецца пілігрымка да Вострай Браны (Вільня), якую арганізоўвае Віцебская каталіцкая дыяцэзія. Малітоўнае падарожжа прымеркавана да ўдзелу ва Урачыстым набаваньствах у свята Маці Божай Вострабрамскай 16 лістапада. Цана паводкі — 120 эўра (тражыванне ў гатэлі Victoria*** у цэнтры Вільні, сынданак, вярчар, для сьмяіных параў — двухмясяцова вылі нумары).

Праграма пілігрымкі:

14 лістапада

Выезд зь Беларусі. Прыезд у Вільню, засяленьне ў гатэль. Сьвятая Імша (Вострая Брама). Вячэрняя прагулка.

15 лістапада

Экскурсія ў Трокі (Тракайскі замак). Знаёмства зь Вільняй. Наведаньне супермаркету, вольны час.

16 лістапада

Сьвятая Імша. Знаёмства зь Вільняй (гара Трох крыжкоў, вежа Гедыміна і інш.). Вяртаньне ў Беларусь.

Арганізатар: каардынатар пілігрымак у Віцебскай дыяцэзіі, пробашч гарафікі Сьв. Язэфа Кунцэвіча ў Расонах кс. Вячаслаў Барок. Тэл.: (029) 518-72-27 (MTC) (029) 618-72-99 (Velcom) (02159) 4-26-25 e-mail: piligrzymy@tut.by; barok@tut.by

ВОДГУК

І ўсё—такі ён гадронны

Слова «гадрон» паходзіць з грэцкага «(h)drōn», — «моцны». Рысачка над «(h)» ў грэцкай мове абазначае прыдыханьне, і ў лацінскай мове гэтае прыдыханьне перадаецца ўжо паўнацэннай літарай h: «hadros». Лаціна ж ёсьць галоўным настаўчыком грэцкаму ў эўрапейскія лацінскія мовы. Таму й ня дзіва, што нашумелы Вялікі калайдэр вядомы як «гадронны» ня толькі немцам і ангельцам, але й заходнім ды паўднёвым славянам, што карыстаюцца лацінскай графікай.

Бяз «г» пішуць калайдэр баўгары і расейцы. Што да пазычаныяў у беларускай ды ўкраінскай мовах, дык іх шлях дасяньня няпросты ды пакрыжасты, бо ляжыць праз мову расейскую. Традыцыйна, інэрцыйна ды бязь лішніх разваг бярэцца ўжо асвоенае расейшчынай ды гатовае да ўжываньня іншамовнае слова. Гэта зручна, але пакідае галоўнае пытаньне — чаму? — без адказу. Пытаюцца пра гэта ў сваіх мовазнаўцаў і ўкраінцы, запыталіся і ў нас нашыя чытачы.

Таму што так напісана ў слоўніку, адказваюць прынятыя гэтым летам афіцыйныя Правілы артаграфіі і пунктуацыі, няпроста ж бо патлумачыць, чаму грэцкая «historia» з такой самай прыдыхальнай рысачкай над «(h)» дала беларускую «гісторыю», а з грэцкага «hadros» выйшаў «гадрон».

У кнізе «Беларускі клясычны правапіс» перадача такіх пазычаныяў разглядаецца ў 20-м разьдзеле, і калі ведаць, што адкуль запазычана (а мы ведаем), адказ адназначны — «г» пішацца абавязкова.

Такім чынам, у Вялікім калайдэры пад Жэньвай разганяюць гадроны, таму й калайдэр правільна называць гадронным.

Дапамагаў разабрацца ў асаблівасьцях іншамовных пазычаныяў адзін з аўтараў «Беларускага клясычнага правапісу» — Зьміцер Саўка.

Андрэй Кузьмечык

З КАМЭНТАРОЎ НА NN.BY

Піша Вінчук Вячорка:

Дыскусія пра гадроны няма. Адназначна: гадрон.

А сам ён усё—такі калайдэр. Навошта лацінізму, аднакаранёваму з словам калізія, няпросты ды пакрыжасты шлях, які ляжыць праз мову ангельскую? Заадно спрэчкі «калайдэр» ці «калайдэр» унікнем.

Па—баўгарску — големіят хадронов колідер. Македонцы тлумачаць сваім дылетантам, што «Гарз Хадрон Колідер» е 27 километры кружен протонскі акцелератор.

Сэрбы: Велики хадронски колідер.

Літоўцы выбіраюць: diditij/stambijf dalėiif/hadroni greintuvas/dautytuvas/kolideris/suindtuvas. Паважаю сапраўдных гурыстаў і запрашаю чытачоў іх перасягнуць.

Плякі: wielki kolider hadronowy/hadronowy; чэхі: velký hadronový kolider.

Немцы: Hadron-Kollider.

Галсыя нашчадкі рымлянаў мусіні выштукваць сваё: le grand collisionneur de hadrons.

Таму — калайдэр.

СЬЦІСЛА

Цэны на нафту ўпалі на 9%, а пасля нафту падняліся

У панядзелак на нью-ёрскай біржы NYMEX цана нафты REBCO зьнізілася на 9,59% і склала 90,72 долара за барэль. Падзенне цэнаў адбылося на фоне адхіленьня Кангрэсам ЗША пакеці мераў па стабілізацыі фінансавых рынкаў аб'ёмам 700 млрд даляраў. Як толькі ў аўторак прыйшлі навіны пра панцы на перагаласаваньне пакеці, цэны вярнуліся на ранейшы ўзровень.

Расея надбаўляе вайскоўцаў

1,5—8 тыс. даляраў на месяц. Вайскоўцы, што дабіліся высокіх паказчыкаў у службе, будуць атрымліваць з 1 студзеня штомесечнаю дабаўку да заробку ад 35 тыс. да 160 тыс. расейскіх рублёў. Пра гэта паведамаў прэзыдэнт Расіі Дзьмітрый Мядзьведзеў. Сума ўзнагароджаньня будзе залежыць ад займанай пасады.

Аўстраліец даў грошы

на рэстаўрацыю гарадзенскай сынагогі. Продак Аві Сільвэра паходзіць з Горадні. Дзякуючы яго дапамозе правядуць дасьледаваньне і рамонт фрагмэнтаў фасаду Вялікай харальнай сынагогі. На гэтыя мэты пойдзе ўсяго 1,2 млн даляраў. Вялікая сынагога была збудаваная ў XVI ст.

СМ, МБ

Усё схоплена

Ніводнага кандыдата ад апазыцыі не прапусцілі ў дэпутаты на выбарах, якія, паводле ацэнкі Місіі назіральнікаў АБСЭ, «не адпавядалі дэмакратычным стандартам».

Наіўныя спадзяваліся, што ў выніку выбараў 28 верасня ў парламэнт трапяць некалькі прадстаўнікоў апазыцыі. Такія спадзяванні раслі на фоне перамогаў беларускіх чыноўнікаў з заходнімі дыпламатамі і палітыкамі. Віравала мноства чутак на конт магчымых прызначэнняў ад апазыцыі, называліся нават канкрэтныя прозвішчы. На справе ж ніхто з прадстаўнікоў апазыцыі ў парламэнт ня трапіў.

Паводле старшыні ЦВК Лідзіі Ярмошынай, у выбарах узялі ўдзел 75,3%. Новая планка была ўзятая на датэрміновым галасаванні, у якім узялі ўдзел ажно 26% выбарцаў. Напрыклад, у Жлобіне на БМЗ людзей прасілі галасаваць датэрмінова, у адваротным выпадку паргажалі нэгатыўнымі наступствамі для іх непасрэднага начальства. У вёсках людзям абсалі заплаціць заробкі і авансы, калі яны возьмуць удзел у выбарах раней за 28 верасня (гл. лісты ў Рэдакцыю, старонка 10). У інтэрнатах

БНТУ яўка датэрміновага галасавання складала амаль 100%.

Ва ўсіх 110 акругах выбары адбыліся ў першым туры. Прычым фактычна паўсюль перамога атрымаў прыкладна 70% галасоў. Прадстаўнікам апазыцыі, паводле праколаў, дасталося ад 5 да 30%: у правінцы шчадрэй, у Менску ж ніхто з дэмакратычных кандыдатаў не заслужыў больш за 16%.

Найбольшы вынік па краіне з прадстаўнікоў сьпісу АДС запісалі ў Горадні эканамісту Яраславу Раманчуку (АГП) і ў Слоніме доктару Івану Шэгу (БНФ) — больш за 30%. Прычым на адзіным участку ў горадзе, дзе ў камісію змог патрапіць прадстаўнік Івана Шэгі, апазыцыянэр атрымаў перамогу.

Аналігічная сытуацыя зафіксаваная ў Горках, дзе балытаваўся вылучэнец Партыі БНФ Андрэй Юркоў. Кандыдат перамог на трох участках, дзе ў камісіях было па адным ягоным чалавеку. Нават у вёсцы Аўсянка — на малой радзіме кандыдаткі-лукашэнкаўкі, дзе яе аднадушна вылучаў у кандыдаты працоўны калектыў! Таксама ў Міхееўцы і Даманах. Агулам Андрэю запісалі 18,1% галасоў.

Увогуле амаль усюды, дзе ў акруговых камісіях былі прыхільнікі апазыцыі, удалося зафіксаваць парушэнні. Ці ня

самае яркае зь іх мела здарыцца ў Шклове.

Сяюру мясцовай акруговай выбарчай камісіі Пятру Мігурскаму ўдалося перахапіць два пустаыя пракалы, падпісаныя сябрамі ўчастковых камісіі. Гэтыя папэры паступілі ў Шклоў зь вёскаў, Александры (радзіма Лукашэўкі) і Бушлякі.

Мігурскі забраў іх, і гэта дае падставу кандыдату ад Партыі БНФ Рыгору Кастусёву патраба-

ваць правядзеньня новых выбараў. ЦВК ж пасьпяхова абвясціў пераможцам старшыню шклоўскага райвыканкаму Валер'я Іванова.

Яшчэ адзін цікавы выпадак быў зафіксаваны на Старавіленскай сталічнай акрузе, дзе правапарушэнні выявіў міліцыянт (!). У суботу падпалкоўнік крзімінальнага вышуку Казлоў падчас абедзеннага перапынку зафіксаваў ускрышчэ скрынкі і ўкідваньне туды бюлетэняў. Як паведамлялі праваабаронцы, падпалкоўнік быў выкліканы ў РУУС Цэнтральнага раёну сталіцы, дзе ад яго запатрабавалі адмовіцца ад намераў скардзіцца. Пасля таго, як Казлоў адмові-

ся, пракал было вырашана класьці ўжо на яго за «перашкоды ў працы камісіі».

Мандаты дасталіся нават ня ўсім сьнянішнім дэпутатам палаты. У сьпіс ня трапілі Віктар Кучынскі і Вольга Абрамава, якія ў ранейшым сходзе выконвалі ролю апазыцыі.

На жаль, у часе выбараў так і не былі арганізаваны незалежныя экзыт-полы. Бязь іх цяжка даваць ацэнкі, але складалася ўражаньне, што апазыцыі ўдаецца захоўваць салідную электаральную базу, хоць большасць яна дасягае толькі ў асобных гарадах і раёнах. Аднак захаваньня базы замала для пераменаў.

Зьміцер Панкавец

Вось і усё, што бачылі назіральнікі на большасці акругаў. Фота зь відэа, зробленага схаванай канэрай. Назіральнікі зь місіі АБСЭ заявілі, што падлік галасоў быў непрымальны на 48% участкаў.

«Нас кінулі»

Працяг са старонкі 1.

«Улада прайграла палітычна і маральна, — кажа лідэр ЦВК Сяргей Каліжкін. — Мы таксама прайгралі. Наўрад найбліжэйшым часам сытуацыя ў Беларусі будзе мяняцца.

У зўрапейцаў цяпер вельмі вялікае расчараваньне, бо яны ўпершыню сутыкнуліся з такім кідалавам.

Толькі Ігар Рынкевіч з БСДП прызнаў, што ўдзел у выбарах быў памылковым. «Калі б дэмакратычных кандыдатаў не было ў выбарчых сьпісах, то яўка па Менску

відавочна магла быць меншая за 50%. Пры добрай першапачатковай працы ідэя байкоту выбараў магла б насамрэч спрацаваць», — кажа Рынкевіч. Палітык не выключэе магчымасці байкоту наступных прызьдэнчых выбараў.

Лідэры АДС заклікалі міжнародную супольнасць не прызнаваць легітымнасці выбараў.

Крыму іншае меркаваньне мае лідэр «Руху «За Свабоду»

Аляксандар Мілінкевіч. «Траба найперш думаць, што патрэбна беларускаму народу, а не апазыцыі ці ўладзе, як бы нафасна гэта не гучала. Важна, каб акно ў Эўропу для нашых людзей не было зачыненым. Тут павінны супадаць інтарэсы ўлады і апазыцыі. Асабіста мне ня сорамна, што на дадзеным этапе нашыя інтарэсы супадаюць», — заявіў А. Мілінкевіч.

ЗП

СЬЦІСЛА

Цуды ў скрынках у Горках...

Дзівосы зафіксаваны ў Горацкай акрузе, дзе ў дэпутаты ішла ня толькі цяперашняя «народная абраньніца», але і незалежны кандыдат Андрэй Юркоў. Андрэй карыстаецца павагай людзей, якія добра ведаюць яшчэ ягонага бацьку — у свой час паважанага дырэктара дрыбінскага саўгасу. Бацька быў арганізатарам Народнага Фронту калісці, цяпер ягоную справу працягвае сын.

А цуд у іншым: на ўсіх участках, дзе былі незалежныя сябры камісіі, кандыдат ад АДС Юркоў перамог. А дзе не было — «народ не аказаў яму даверу», як выражаецца Лідзія Ярмошына.

Людзі Юркова былі ўключаны ў камісіі на трох участках. Самы цымус у тым, што перамогу кандыдата ад апазыцыі зафіксавалі ў вёсцы Аўсянка (на малой радзіме кандыдаткі-лукашэнкаўкі, дзе яе аднадушна вылучаў у кандыдаты працоўны калектыў!) Міхееўка і Даманы.

Агулам жа Андрэю пракалы даюць 18,1% галасоў.

...і Слоніме

Паважанаму ў сваім горадзе доктару Івану Шэгу (БНФ) пракалы даюць больш за 30% галасоў. Затое на адзіным участку ў горадзе, дзе ў камісію змог патрапіць прадстаўнік Шэгі, апазыцыянэр атрымаў перамогу.

У вясковых акругах таксама галасавалі супраць лукашэнкаўцаў

Гэта асабліва выяўна там, дзе апазыцыі ўдалося дабіцца разьдзельнага падліку галасоў з датэрміновых выбараў і асноўнага дня галасавання. Гэтак, на выбарчым участку №7 Баранавіцкае вясковае акругі №7 у скрынцы для датэрміновага галасавання аказалася 37 бюлетэняў (2,26%) за кандыдата ад АГП Рыгора Грыка, тады як за дэпутата і сябра КПБ Уладзімера Майсюка — бышчам бы 607.

А вось у скрынцы з дня галасавання лічбы істотна розніліся: за Рыгора Грыка тут было 320 галасоў, або 35,8%, а за Майсюка — 426 галасоў, ці 47,65%, паведамляе ініцыятыва «Праваабаронцы за свабодныя выбары».

МБ; АА, Марілёў

«Маўчаць! Не ўставаць! Не варушыцца!»

Святлана Вяргейчык — жанчына сярэдняга веку, ахайна апранутая, з праданым складам розуму. Яна раскалада на сталі сьведчанні таго, што, зь яе словаў, зьяўляецца відавочнай маніпуляцыйнай галасамі выбарцаў на сталічных участках 484 і 485 Старавіленскай выбарчай акругі — той самай, дзе балытаваўся Анатоль Лябедзька. Гэта пракалы з афішэйнымі лічбамі галасавання. Па падліках назіральніцы, яны завышаны амаль у два разы.

Спадарыня Вяргейчык назірала за выбарамі на 484-м участку ў Менску (там яна была афішэйнай зарэгістраваная), а таксама на участку 485, галасаваньне на якім адбылася ў тым самым пакоі. Сваё дзяжурства жанчына распачала ажно 23 верасня, і практычна не сыходзіла з участку ўвесь час, калі былі адчыненыя ягоныя дзьверы — да вечару 28 верасня. Той, хто калісьці быў назіральнікам на выбарах, ведае гэтае сыстэму: прыходзіць чалавек галасаваць, бярэ бюлетэнь, апускае яго ў урну — і назіральнік ставіць сабе ў нататнік рысачку. 23 верасня спадарыня Вяргейчык «назбырала» 12 рысачак, на наступны дзень крыху болей — 21 рысачку, 25 верасня прыйшло 28 чалавек, 26 прагаласавала 35 чалавек, а ў суботу, 27-га, бюлетэні апускalisя ў урну 40 разоў. «Наколькі я магла чуць, такія самыя лічбы шпінтам паведамляліся сябрамі камісіі яе старшыні, — сьцьвярджае назіральніца. — Я даю вам чэсныя, канкрэтныя лічбы, я не адьжджэ сядзела, у прысутнасці міліцыі, і ўсе мяне маглі бачыць. Я хадзіла на назіраньне як на працу. Прапусьціць магла ну хіба што аднаго-двух чалавек. Хаця вялікага напльву не было, і людзей лічбы было нескладана. У асноўным ішлі людзі, старэйшыя за песьцьдзесят. З моладзі прыйшло на абодва ўчасткі 10 чалавек за гэтыя пяць дзён».

Відэазапіс сьведчаньня Святланы Вяргейчык можна пабачыць на pp.by

Працяг на старонцы 4.

На Плошчы горача не было

Каля тысячы чалавек сабралася ў нядзелю на Кастрычніцкай плошчы, каб патрабаваць правядзення новых выбараў.

Калі лідэры АДС ладзілі прэс-канферэнцыю на прыступках Палацу прафсаюзаў, моладзь накіравалася на плошчу Незалежнасці, да ЦВК.

Асаблівасцю гэтага шэсця сталі запаленыя факеры. Раней такога не бывала.

І ў Магілёве пісалі 70

Сталі вядомыя звесткі па Магілёўскай Прамысловай акрузе № 87. Паводле вынікаў пратаколаў, за сацыял-дэмакрата Расюка прагаласавала 20,7%, а за кандыдата з уладнага спісу Мельнікава — 70,8%. Дзівосным чынам

у такіх розных рэгіёнах краіны кандыдаты-люкашэнкаўцы дасягалі аднолькавага працэнту галасоў: 70 плюс-мінус 2. Напрыклад, супернік сацыял-дэмакрата Ляўковіча ў Берасці набраў 68%, суперніца адваката Казуліна Ігара Рынкевіча ў Менску — 70

(усё гэта папярэднія лічбы, паводле копіяў пратаколаў, выдадзеных кандыдатам). Дарэчы, найменшую лічбу ў магілёўскім акругаў пратаколы даюць БРСМаўцу Юшкевічу — 64%. Дык жа ў яго было 4 супернікі, і 70 тут было ўжо ніяк не дасягнуць.

Меху не да сьмеху

Калі верць пратаколам, знакаміты Аляксандар Мех атрымаў у Кобрыне 9,2% галасоў. Цікава, што гэта 4060 галасоў пры тым, што толькі подпісаў за яго вылучэнне было сабрана 4080. Перамог жа бізнэсовец Аляксандар Зазюля з 53,3%.

Пазьняк: у выбарах узялі ўдзел 25—30%

Старшыня Кансэрватыўна-хрысціянскай партыі БНФ Зянон Пазьняк лічыць, што ў парламенцкіх выбарах у Беларусі ўзяло ўдзел толькі каля 25—30%

грамдзян краіны. «28 верасня па ўсёй Беларусі былі зафіксаваны пустыя ўчасткі. Гэта пацвярджаецца ўсімі нашымі назіральнікамі. Рэжым хоча гэта схаваць, але гэта вельмі няўдала», — кажа З.Пазьняк.

**МБ;
АА, Магілёў**

Адзін дзень з кандыдатам

Карэспандэнт «НН» Сямён Печанко правёў дзень выбараў у Горадні. Сёлета кандыдаты ад апазіцыі зрабілі акцэнт на сацыяльных пытаннях — ільготах, жыллёвых праблемах, кантрактнай сыстэме, праблемах маладых сем'яў. Гэта мела заўважны водгук з боку грамадзянаў.

З кандыдатам ад Партыі БНФ Сяргеем Антусевічам мы найперш выправіліся на вуліцу Белуша. У гэтым раёне сам'я Антусевіча восьмь паселіцца, і кандыдат хацеў прагаласавать за сябе менавіта тут. «Каб ня выбары, то даўно б засяліліся», — усміхаўся Сяргей. Яго-наму сыну 9 гадоў, уласнага жылля Антусевічы чакалі на год болей. Па дарозе гаварылі пра асаблівасці сёлётай кампаніі. Найбольш пазытыўны момант — магчымасць кантакту з выбарцамі на вулічных пікетах і ў часе збору подпісаў — менавіта тое, чаго апазіцыя назбаўленая ў астатні ад выбараў час. Лукашэнка з тэлеэкрану жаліцца, што «апазіцыя ня хоча

ісці да людзей», а тым часам лобіі такі крок сканчаецца арыштам і штрафам. На гэты раз увага з боку грамадзянаў была вялікая: «Людзі тэлефанавалі па пазначаных на ўлётках нумарах і размаўлялі са мной, фактычна, як з дзейным дэпутатам». Пачалі гарадзенцы асвойваць і сувязь праз Сяцва — дасылаюць электронныя лісты. Па той бок таксама ня сьпяць — канкурэнту Антусевіча, былому рэктару, дэпутату палаты Сяргею Маскевічу стварылі да выбараў сайт-аднадзён.

Пасяля кароткай спрэчкі са старшынёй камісіі, якая хоць і добра ведала Сяргея, але не адмовіла сабе ў задалавальныя правяршы яго-

«Маўцаць!
Не ўставаць!
Не варушыцца!»

Працяг са старонкі 3.

У дзень галасавання назіральніца вялікай актыўнасці выбарцаў таксама не заўважыла. «Такім чынам, калі падушмаваць лічбы тых, хто прагала-саваў датэрмінова, на даму, і неспас-рэдна ў дзень галасавання, па маім падліках атрымліваецца 658 чала-век», — абагульняе спадарыня Вяр-гейчык.

Цікава, што старшыня камісіі Ўладзімер Цароў катэгарычна адмо-віў паведаміць назіральніцы, колькі выбарцаў зарэгістравана на Участку, і колькі было прывезена бюлетэняў: «Гэ-лефануйце ў Цэнтравыбаркам». «Іа-мойму, яны не зьяўляюцца сакр-ротымі», — абурэцца назіральніца.

Пачаўся падлік галасоў. «Спадар Цароў нас адеунуў далёка-далёка, за-гадаючы, як вайсковец, Маўцаць! Не ўставаць! Не варушыцца! — рас-павядае жанчына. — Выбарчая камі-сія з двух бакоў акружыла стол. Я была ўгэўненая, што там толькі 136 бюлетэняў, ну, хіба што, на пару чала-век магта памыліцца. Але калі вына-рацілі туго урну датэрміновага гала-савання, яна была заваленая ў поўным сэнсе слова. Папера, нагэўна, распач-кавалася, размножылася... Гэта ней-маверна! Для мяне гэта было шокам. Калі яны бачылі, што чалавек сядзіць, увесь час назірае... Лічба, агучаная камісіяй, уражвала — па-водле афіцыйных звестак прагала-савала 1163 чалавекі. «Гэта ж амаль у два разы больш, чым магта быць на самай справе!», — абурэцца спада-рыня Вяргейчык.

Падобная карціна назіралася і на ўчастку 485.

Найбольш дзіўна спадарыню Вяр-гейчык, што большасцю выбарцаў авалодала безнадзейная агатыя. «Усё і так за нас вырапана», — кажуць яны, папура апусціўшы рукі.

Яраслаў Сьцешык, Алесь Бондар

Хай Эўропа пацалуе ў дыяфрагму

Меней за ўсё можна было чакаць, што назаўтра пасля даволі жорсткага папярэдняга заключэння назіральнай місіі АБСЭ Аляксандар Лукашэнка сустрэнецца з мадам Лізэн. Піша Аляксандар Класкоўскі.

Более чаканым быў бы матыў «но сурово брови мы насупим». Напачатку споўксмэн МЗС так інэрцыйна і зрабіў, папкінуўшы місію, што не ацаніла як сьлед дэмакратычнага шчыраваньня Менску.

Але потым быў намацаны бліскучы піяр-ход (няўжо зноў лорд?). Беларускае начальства стала рабіць выгляд, што ў папярэдняй справаздачы назіральнікаў АБСЭ ўсё ціп-топ.

Зь вечаровага рэпартажу «Панарамы» глядач мог зрабіць выснову, што той даклад — амаль што кампліментарны. Прычым канчатковая справаздача (недзе церазь месяц) можа аказацца яшчэ лепшай. Бо гаспадар сустрэчы мякка паставіў адпаведныя задачы перад функцыянеркай з Эўропы, нібыта перад Сідорскім ці Пракаловічам. Прагучала: «Мы, вядома ж, чакаем ад вас большага, чым вы сказалі папярэдне...»

Дарэчы, дзяржаўныя мэдыі зрабілі выгляд, што не існуе сувората пэна Арэнса з БДПЧ, які ў місіі дэ-факта «старэйшы па званьні». А самавітая мадам (што была толькі каардынатаркай кароткатэрміновых назіральнікаў АБСЭ) у заключным кадры атрымала ад гаспадара шыкоўны букет, і атрымаўся сапраўдны хэпі-энд, хіба што без пацалунка ў дыяфрагму.

Разьлік геніяльны. Ну хто з пэналітага люду будзе вышукваць першакрыніцу-даклад? Затое многія глядзелі ток-шоў, калі спн. Ярмошына заявіла, што высновы назіральнікаў АБСЭ «выклікаюць аптымізм». У выніку наўняны беларусы шчыра паверачь: Эўропе выбары ўвогуле спадабаліся, ну а калі там трохі носам і круціць, дык мы выстрэчываць ня будзем. Яны нам яшчэ за карычневую чуму вінныя...

Ва ўмовах мэдыйнай манаполіі выдатна працуюць «інфармацыйныя тэхналягіі» з оруэўлаўскай антыўтопіі. Гэта калі казаць пра ўнутраны кантэкст. Ды і замежны кантэкст спрыяе. Эўропа перад галасаваньнем столькі сакатала пра «становачыя сыгналы» зь Менску, што цяпер — як мыла зьзеўшы. Трэба захоўваць твар. Ну ня скажаш жа, што, вось, былі закулісныя дамоўленасьці — і нас «кінулі». Ня той слэнг для шаюўнага сп. Салаяны.

Так што інтарэсы беларускай вярхоўкі ды заходніх функцыянераў тут парадкасна ня супаі. Абодва бакі вырашылі на справаздачу назіральнікаў АБСЭ — скажам так — надта не зважаць.

Ня толькі зь Вільні (што цалкам чакана), але і з Брусэлю, і нават з Вашингтону прагучалі заявы з канструкцый «нягледзячы на...». Канечне, маўляў, трыюмфу прызывастасьці не было, але ад дьялэгу мы не адмаўляемся. Будзем цяплява выхоўваць беларускі ўрад у духу дэмакратыі. Ну то хай запасаюцца цяплянем.

Дарэчы, яшчэ два піяр-хадзі. Лукашэнка дыдактычна перасыярог спн. Лізэн, каб Запад не вымагаў збліжэньня коштам пагаршэньня дачыненняў з Расеяй. А ў Цвінвалі на імя Какойты ад беларускага кіраўніка пайшоў ліст з абіяцаньнем, што новы парлямэнт разгледзіць вядомае пытаньне (без аніякіх, зьўважце, гарантыяў становачага расьняня). І тут усё зразумела: 6 кастрычніка ў Менск прьлятае Пуцін, каб пагаварыць пра газ ды крэдыт. Таму трэба і нашым і вашым.

Торг на два бакі доўжыцца. Прычым Менск віртуозна гандлюе паветрам.

Выбары не прызналі, але дьялэг усё яшчэ магчымы

Нягледзячы на некаторыя назначныя паляпшэньні, парлямэнцкія выбары 28 верасня ў Беларусі не адпавядалі стандартам АБСЭ для дэмакратычных выбараў, сказала ў паяндзелак Ан-Мары Лізэн, віцэ-прэзыдэнтка Парлямэнцкай асамблеі АБСЭ.

Парлямэнцкія выбары ў Беларусі ў значнай меры не адпавядалі міжнародным стандартам, заявіў у паяндзелак намесьнік начальніка прэс-службы Дзярждэпартаменту ЗША Робэрт Вуд. Аднак ён папярэдзіў, што выказвае толькі папярэдняе ацэнку адміністрацыі Дж. Буша.

Страчаным шанцам для Беларусі назваў выбары 28 верасня генэральны сакратар Рады Эўропы Тэры Дэвіс. «Лукашэнка ніколі не прапусьце магчымасьці прапусьціць магчымасьць. Існавала надзея, што нядаўнія выбары стануць паваротным пунктам у добраахвотнай ізаляцыі Беларусі ад рэшт Эўропы. На жаль, гэтага ня здарылася», — заявіў Дэвіс у заяве з нагоды выбараў.

Заклапочанасьць у сувязі з вынікамі парлямэнцкіх выбараў у Беларусі выказала Францыя, якая цяпер старэйшае ў Эўрасаюзе.

У аўторак жа Лукашэнка сустрэўся з Ан-Мары Лізэн. Як паведамляюць дзяржаўныя агенствы, Лукашэнка сказаў, што Беларусь чакае ад Эўропы адмены ўсялякіх санкцый, якія эўрапейцы ўвялі.

Варта адзначыць тон дзяржаўных СМІ, якія паведамляюць, што выбары прайшлі згодна з заканадаўствам, а АБСЭ прызнала «значнае паляпшэньне ў іх правядзеньні».

Нават нягледзячы на прызнань-

не выбараў легітымнымі многія палітыкі на Захадзе па-ранейшаму зьяўляюцца прыхільнікамі далейшага дьялэгу зь Беларусью. Прынамсі пра гэта заявілі ў МЗС Літвы. «Выбары ў парлямэнт сытуацыю не зьмянілі, але дьялэг патрэбен», — гаворыцца ў заяве.

«Нямеччына застанецца партнэрам Беларусі і пасля парлямэнцкіх выбараў», — сказаў пасол гэтай краіны Гэбхард Вайс.

Камісар па замежных сувязях і эўрапейскай палітыцы добраўсעדства Бэніта Фэрэры-Вальднэр таксама распаўсюдзіла заяву, дзе заклікае ўрад Беларусі ўступіць у дьялэг з АБСЭ наконт таго, якім чынам ажыццявіць іх рэкамэндацыі.

«Зараз для ЭС важна падумаць, як нам найлепш разьвіваць адносіны зь Беларусью, яе ўрадам і яе народам», — адзначае Фэрэры-Вальднэр.

«ЗША не прызнаюць беларускіх выбараў, але будуць шукаць магчымасьці, каб будаваць адносіны», — заявіў БелатІАНу кіраўнік амэрыканскага пасольства ў Менску Джэнантан Мур. Дарэчы, ня выключана, што менавіта Мур стане новым паслом Штатаў ў Беларусі.

Здаецца, што прызнаньне легітымнасьці выбараў усё ж ня спыніць заходня краіны ў імкненьні да дьялэгу зь Беларусью.

Зьміцер Панкавец

рал? Гэта жырыновец? Не? Усё адно блазан!» Назіральнікі Антусевіча фіксавалі дробныя парушэньні: нехта пабачыў у сьпісах выбарцаў даўно памерлага сваяка, недзе скрыня была дрэнна бацная. Максіму Губарэвічу ўдалося злавіць большую рыбу: ён знайшоў акт аб правядзеньні галасаваньня, складзены адным з назіральнікаў а... 15-й гадзіне, які сьведчыў, што «выбары прайшлі без парушэньняў заканадаўства».

Байкотам у Горадні і ня пахла. «Які можа быць байкот пасля таго, як кандыдаты зарэгістраваліся і пачалі зьбіраць подпісы?» — дзівіўся Антусевіч. Калі байкатаваць, то ўсім і адраза. Затое хістаньні ў стане апазыцыі пасеялі паняверку сярод шараговых актывістаў. Гарадзенскі БНФ здолеў—такі накрыць сваімі людзьмі 100% участкаў, але толькі на адным прадстаўніку. Ня верыць у байкот і кандыдат ад АПІ Яраслаў Раманчук. «Мы правялі ці не

найлепшую кампанію ад 2001 году, калі казаць пра сувязь зь выбарцамі», — мяркуе ён. Ягоны штаб здолеў наладзіць назіраньне на 90% участкаў.

Нікога не пасадзілі на суткі, амаль не пераширкалі сустрэкацца зь выбарцамі, чорната піяру амаль не было, хіба толькі Раманчука не вядомым зьвінавацілі ў спробах далучыцца. Гарадзеншчыну да Польшчы — вось непаматлікі зрухі ў дзеяньнях улады, адзначаныя дэмакратамі. Але пра поўную свабоду дзеяньняў гаварыць не даводзіцца і блізка. Найгорш было кандыдатам, што супернічалі з кіраўніком гарвыканкаму Аляксандрам Антоненкам.

Пазытыўны момант — кантакты зь выбарцамі на пікетах і ў часе збору подпісаў — тое, чаго апазыцыя пазбаўленая ў астатні ад выбараў час.

Сяргей Антусевіч пра ўдзел не шкадуе.

Тут за галасы выбарцаў змагаўся кандыдат ад Партыі БНФ Вадзім Саранчукоў, былы палітвязьен, прадпрымальнік Аляксандар Васільеў ды выкладчык Сяргей Кузьмянок ад незарэгістраванага «Руху «За Свабоду».

Увечары выбарцаў на участках пабольшала, а свабода дзеяньняў назіральнікаў пачала звужацца з набліжэньнем падліку галасоў. У камісіях рабілі выгляд, што лічылі, а рэальна запісалі тывя лічбы, якія ім былі сплупчаныя зьверху, лічыць Сяргей Мальчык. Найбольш пытаньняў выклікалі некантраляваныя назіральнікамі папярэдняе галасаваньне і абход кватэраў зь вынаснымі скрынямі.

Вынік выбараў быў прадказальны, але гарадзенскія палітыкі выдаюцца не шкадуюць пра ўдзел: выхад у народ і адпаведна, рэакцыя месчычаў на гэта пасялілі ў іх аптымізм — нас не забіль, напшыя ідзі не чужыя людзям.

Горадня—Менск

Вачыма загнаных

Працяг са старонкі 2.

Нязвычайна да палітычнага пшоралізму і грамадзянскага кантролю насельніцтва не канечна звяртае ўвагу на такую тонкасць як ідэалагічная вэртыкаль — фактычна, напаяў партыя і напаяў спецслужба ў выключным распараджэнні адной палітычнае сілы, ды яшчэ й аплачанае з кішнэ падаткаплатніка. Або на такі казус як фармаванне выбарчых камісій — увяць сабе, што судзьдзіў матчу падбірае і аплочвае адна з камандаў. Але людзі чуйна адзначаюць

аднабаковую прапаганду дзяржаўных СМІ, якія ніколі не даюць слова палітычным праціўнікам і ніколі не асабліва выяўна адцёмліваюць загон на датэрміновае галасаванне.

Улады так і не змаглі ўцямна патлумачыць, для чаго трэба галасаваць заўчасу. Гэтаму сапраўды няма ніякіх апраўданняў — у суседніх краінах датэрміновае галасуе 1—2% выбарцаў, а ў некаторых краінах з падобнай да беларускай «крэдытнай гісторыі» барацьбы за ўладу гэтая лічба нават

адмыслова абмежаваная законам. Нават у савецкія часы ніякага датэрміновага галасавання не было.

Лічыць выбарцаў, што прагаласавалі датэрмінова, ізноў рэкордныя, большыя, чым у 2004, і, магчыма, нават у 2006 гадах. Як тая савецкая курыца вымушана была, можаць на можаць, штогод павялічваюць яйцаноскасць, так і Лідзія Ярмошына. Абвесткі пра абавязковасць датэрміновага галасавання вісяць у многіх прадпрыемствах і ўстановах. Сьпісы тых, хто прагаласававу, правяраюць. Людзі адчуваюць сябе кантраліраванымі і абавязанымі — у такіх псыхалагічных сытуацыях яны галасуюць як трэба. Але галасуючы за, яны пры гэтым не ўспрымаюць выбары як чэсныя.

Гэта прычынаю такой хісткасці лукашэнкаўскай сыстэмы ўлады, якая ўдае сябе маналітам.

Людзі пакорліва ўдзельнічаюць у працэдурах легітымных ўлады, пакуль «альтэрнатывы няма». Гэта значыць, пакуль у павестры не зьяўляецца адчувальнае імавернасці пераменаў. І тады сыстэма рушыцца, як замак зь пяску.

Пэўная група палітычных аглядальнікаў любіць разважаць пра легітымнасць, разумеючы пад ёю фармальнае прызнанне вынікаў законнымі з боку краінаў Захаду і міжнародных арганізацый заходняга сьвету, забываючы, што галоўная легітымнасць — гэта ацэнка палітычнага факту законным і справядлівым самімі

грамадзянамі. Выбары, на якіх датэрмінова галасаваць загнані трашчу выбарцаў, ніколі ня будуць прызнаныя тымі загнанымі як нармальныя.

Як жа дзейнічаць у такой сытуацыі грамадзянам? Апраўдана рабіць найбольш сумленны выбар з магчымых нават у сытуацыі, калі адкрыты пратэст немагчымы. Калі ў акрузе няма нацыянальнага і дэмакратычнага кандыдата, трэба такія выбары байкатаваць ці галасаваць супраць усіх. Калі такі ёсьць, трэба аддаць голас яму. На абвешчаны вынік працэнту ўдзелу і галасоў за лукашэнкаўскі сьпіс гэты байкот ці ўдзел, ясна рэч, не паўплывае — ілюзіі тут ня трэба — але маральны ціск на камісіі і ўладны клан будзе, і гэта ўжо важна.

Жалезныя злачынцы

Піша Руслан Равяка.

На каналах БТ прамігцелі кадры пра поспехі беларускіх спецслужбаў на Баранаўшчыне.

Злавлі вялікага злачынцу — прадпрымальніка, што вывозіў мэталам у Расею. Прыкрываючы яго бульбаю. Але хлопец здурэ дэкліраваў на беларускай мытні бульбу, а на расейскай — ужо мэтал. Так цягнулася не адзін год, нашыя супрацоўнікі адпаведных органаў, выпадкова атрымаўшы звесткі, жажнуліся — на колькі недаатрымала дзяржава сродкаў.

Журналіст БТ прыехаў нават пад Гарадзішча, дзе прадпрымальнік рабіў сваю чорную справу. У кадар трапіў дабіты аўтобус, рэшткі ржаватага трактара, сямейце... Колькі счарнелых ад сялянскай

працы і гарэлка мужыкоў у ватуўках ды вязаных шапках разьбіралі нейкую машыну. На пытанні журналіста мыркаюць сабе пад нос, што наймаўся рамантаваць трактар.

Журналіст трыюмфуе. Распавядае акалічнасці затрымання, называе шалёныя сумы надоймак. Пасля між іншага дадае, маўляў, цэны на мэталам у Расеі зноў пайшлі ў гору, а ў нас зьменшыліся.

Бязмытнік злоўлены, дзяржава атрымае «неўзыханьня» грошы, праца органаў паказаная падаткадаўцам. Паўстае адно пытаньне.

Калі б цана мэталам была б у Беларусі рынкава, ці цягнуў бы чалавек яго за мяжу?

Здаваў бы тут і гора ня знаў. Калі б чалавек не зьбіраў таго мэталам, а пакінуў бы

яго далей іржаваць на павестры, ці атрымаў бы бюджэт што-небудзь наагул?

Дырэктыва № 3 патрабуе зьберагаць рэсурсы, але па сутнасці пытаньня перапрацоўкі другаснай сыравіны не чапае. Галоўнае — заклясныя вокны, усталіяваныя вадамеры, зацьверджаныя праграмы «мераў».

Апошнім часам я заўважыў, што валацугі й апівошы ня вельмі падкімі сталі да макулятуры і старога жалеззя. Калі

Прадпрымальнік вывозіў мэталам у Расею, прыкрываючы бульбаю.

выносіш сямейце, бачна, як тыя, корпаючыся ў кантэйнерах, абмінаюць іх. Відаць, «нарыхтоўка» тых нават для іх больш не ўяўляе цікавасці. Калі цана падае, можна зрабіць выснову, што ці другасная сыравіна не патрэбная, ці ж гэтулькі, што немагчыма ў

найбліжэйшым часе перапрацаваць. А значыцца, замала магутнасцяў.

Вываз лому зь Беларусі ў Расею магчыма параўнаць з колішнім вывазам кілбасы ды сям'ятаны. Покуль будзе выгадна, будуць вязці.

Віна прадпрымальніка, што парушаў закон, — плаціў дзяржаве ня як за чорны мэтал, а як за бульбу.

Кадры з тэлебачання яшчэ раз выявілі сутнасць нашай сыстэмы. Паспяховаму чалавеку, які знаходзіць як зарабіць сабе і дае яшчэ працу іншым (на мая думку, ня так і добра ў калгасах, калі людзі працуюць у прадпрымальніках на нарэзцы жалеза), немагчыма зарабіць, не парушаючы закону.

Ад Рэд. Звярнула ўвагу, што аналігічнае «журналісцкае расьсьледаваньне» ў аўторак на першай паласе надрукавала «Советская Белоруссия». Ці ня знак гэта палітычнага заказу? У газэце падкрэслена: усё тое адбылася з прычыны празрыстай мяккі з Расеяй.

Нарачанскі пуп

Нарачанскі край унікальны ня толькі сваім вялікім у Беларусі возерам і курортам. Хоць, магчыма, з гэтага пачынаюцца і ўсе іншыя тутэйшыя чуды. Якая чыстая на Нарачы беларуская мова! Здаровая, як тутэйшае хваёвае паветра, і спрадвечная, як генатып мясцовых людзей. Піша Сяргей Дубавец.

Калі парламэнт РБ прыме нарэшце закон аб беларусізацыі ўсіх сфэр нашага жыцця, трэба будзе чыноўнікаў масава адпраўляць у нарачанскія лягеры, дамы адпачынку і санаторыі, каб персанал гэтых устаноў — нарачанскія, мядзельскія, нарацкія, крывіцкія, купскія людзі — разам са здароўем паправіў ім прызбытае вымаўленьне.

Дзіўна. Здавалася б, пры такой пільнай увазе да Нарачы менскага начальства яшчэ з савецкіх часоў тут даўно не павінна было застацца і сьледу беларушчыны. Насамрэч усё наадварот. У адрозьненне ад іншых месцаў

краіны, дзе вёска ўсімі сіламі рвалася ў горад і церазь немагу выгнацца зь сябе прыкметы паходжаньня, тут ня рваліся. Ні пад каго не паддаждваліся. Гэта горад (той, што з учорашніх вёсак) ірваўся сюды. У адрозьненне ад іншых, якія па выніку пачуваліся ці то паніжанымі перад горадам у вёсцы ці то прыезджымі ў горадзе, словам, людзьмі другаснымі і часовымі адносна «стацыянарных» гарадзкіх, нарачанцы былі й застаюцца тымі стацыянарнымі, адносна каго гарадзкія рускамоўныя пачуваюцца часовымі, прыезджымі, ці то просьбітамі, ці то кліентамі.

Рэдкае месца, дзе беларус адчувае сябе пупом сьвету на сваім месцы, — тут.

Нішто не пагражае гэткаму парадку рэчаў і ў будучыні. Курорт разьвіваецца. Тысячы нарачанцаў — лекараў, пекараў, сантэхнікаў, дворнікаў, муляраў — забясьпечваюць працу ўсёй гэтай зоны адпачынку, гандлююць на рынках, будуць дамы...

Нарачанскі чалавек — самавіты, спакойны і годны як Максім Танк. Ён ня мае патрэбы малапаваць тых

высокіх і нізкіх чыноў, людзей менскіх (!) ці літвінскіх ці архавазусеўскіх, якім паліць лезьню, варыць юшку, слухае сэрца ці робіць падводны масаж. Яны заўтра зьедуць, прыедуць і зьедуць наступныя, а ён застанецца.

Мне даводзілася назіраць унікальныя для Беларусі сцэны: прыезджыя кліенты пры ўсёй іх

пыхлівасьці і «гарадзкім» налёце раптам ператвараюцца ў гасьцей, кім яны тут і ёсьць, і, самае галоўнае, прымаюць такія правільны гульты. (Унікальнасьць у тым, што беларус паводзіць сябе, нібы гэта які літовец, прычым без намаганьня, натуральна, ён тут дыктуе лад і склад дачыненняў!). Атмасфэру, у якой усё становіцца з галавы на ногі, ствараюць самі

нарачанцы. Дужыя людзі, патомныя рыбакі, што яшчэ за польскім часам падымалі паўстанні супраць панскае ўлады. Адзін з самых трывалых рэгіёнаў што да захаваньня свае нацыянальнае годнасці і роднае мовы.

Брава, Нарач!

naviny.by, зь нязначнымі скаратамі

АЛЕКС. ПРЫШЫВАТКА

Пабачыць Дэль П'ера — і захапіцца Крыўцом

Працяг са старонкі 2.

Ну а калі Ігар Стасевіч перайграў у паветры самога Паўла Нэдзэда і падвоў і лік, то пачалося рабіцца нешта неймавернае! Увогуле, склалася ўражанне, што ў той вечар у краіне не было аб'явавых да футболу людзей. Акурат такія рэчы і здольныя гуртаваць нацыю.

«Овэнтус» на тое і «Овэнтус», што не папшыў на цяжэнні, а змог пераламіць ход п'яты дзень і лік зраўняць. Нічняя, натуральна, прынесла больш радасці, чым расчаравання, але недзе падсвядома засела думка, што маглі і перамагчы.

На пасляматчавай прэсканферэнцыі гаюлыны трэнер БАТЭ на эмоцыях выгаварыўся пра ўсё, што баліць.

Ён наракаў на айфінных журналістаў, якія перад гульні не надзялілі ягонай

камандзе ніякай увагі, а ўся іх увага была сканцэнтравана на славутых гасяцях. «Мы ведаем усе пра Дэль П'ера, Нэдзэда, але нічога ня ведаем пра Радзюнава, Крыўца, Хагуша...» — з крыўдай у голасе сказаў Ганчарэнка.

Напэўна, факт выхаду БАТЭ ў групавы турнір усё яшчэ ўспрымаўся ўсімі намі як нейкі шчаслівы збег абставінаў, выпадковасць. Таму і ўвага нашая найперш была прыкаваная не да Няхайчыка і Стасевіча, а да замежных зорак.

Хочацца верыць, што гульня з «Овэнтусам» канчаткова разбурыць такія стэрэатыпы. І людзі будуць хадзіць на стадыёны не дзя таго, каб пабачыць Дэль П'ера ці некага яшчэ. Хочацца верыць таксама, што прыйшоў час новых куміраў, і не адзін я збіраюся бліжэйшым часам купіць майку з прозьвішчам Сяргея Крыўца.

Зьміцер Панкавец

Гульцы БАТЭ на лаве запасных.

Ня хлебам адзіным

Пару тыдняў таму патэлефанаваў мне сваяк з Масквы. — Ну, як там у вас на рынках, у Беларусі? — А што на рынках? Усё ў парадку. Праўда, цэны кусаюцца. Бульба паўдалара за кіляграм... — Ды не, — кажа сваяк — я не пра сезонныя рынкі, а пра фондавыя, што гандлююць каштоўнымі паперамі. Дык як там у вас кайроўкі: ідуць уніз, ці ўверх? Піша Віталь Тарас.

Сорамна было прызнацца, што фондавых біржаў у Беларусі няма — прынамсі, наколькі мне вядома. А пра індэксы каштоўных папераў рэгулярна даводзіцца чуць хіба што ў рэжыме страхоек: «індэкс Доў Джонса зноў упаў» — ніякіх нэрваў не хапае...»

Як наесціся за 5 фунтаў

У прыядадзень выбараў давалася правесці некалькі дзён на лешчы. І пры гэтым, як заўсёды, харчавання пераважна бульбай. У розных выглядых. Адзінае, чаго не хапала для поўнага шчасця, дык гэта тэлевізар. Увечары дапамагаў бавіць час кароткахвалевы прымач. Заходнія радыёгаслы асабліва разнастайнасцю тэмаў ня радавалі. У асноўным размова вялася пра сусветныя фінансавы крызіс і крыху пра выбары — у ЗША. Пра выбары ў Беларусі можна было даведацца па «Свабодзе» і крыху зь перадачай Бі-Бі-Сі. Але найбольш уразіла перадача брытанскай радыёкарпарацыі, прысьвечаная тэме ежы, у прыватнасці — бульбе. Вядоўца апавёў пра тое, што фінансавы крызіс у Англіі, канечне ж, адчувацца. Брытанцы нічога добрага ў

блізкай перспэктыве не чакаюць. (Праўда, адна жанчына-эканамістка ў перадачы аптымістычна заявіла: цяпер акурат той час, калі трэба распачынаць бізнэс. Праўда, крэдыт узяць будзе цяжэй, але ж канкурэнцыя на рынку паменела. Трэба ўсяго толькі мець стартывы капітал.)

А тым часам працягвае давацца ў знакі сусветны харчовы крызіс. І ў сувязі з гэтым у кнігарнях Лёндану вельмі добра прадацца апошнім часам кухарская кніжка «Як прыгатаваць сьнеданьне за 5 фунтаў». Запомніў нават рэцэпт з тае кнігі, прачытаны брытанскім радыёжурналістам.

Трэба купіць у супермаркце пачак самай таннай макароні, каб пры гатаванні яна разварылася на ўвесь гарнец. Потым дадаць да яе фарш з індэчкі. Калі ў доме ёсць алеі, добра яго спачатку падсмажыць. Калі не — можна проста згатаваць. Відаць, макарону па-флэцку вынайшлі некалі ў старой добрай Англіі. Успамінаецца папулярны за савецкім часам рэцэпт з кулінарнай кнігі, нібыта выдалзенай у шарскай Расеі. Калі да вас нечакана прыхалі госьці, а ў вас дома няма прадуктаў, не губляйцеся — адпраўце пакаёўку ў сутарэнне па халодную гатаваную цяляціну. Падаць яе (цяляціну) на стол з хрэнам, тонка нарэзанай. Госьці будуць задаволеныя.

Усё задавальненне з макароні й фаршу ў Брытаніі будзе каштаваць ня больш за 5 фунтаў. Перш чым перавесці гэтую суму на беларускія рублі, дарэчы будзе згадаць яшчэ адзін стары анекдот: адзін фунт стэрлінгаў роўны аднаму фунту савецкіх рублёў. Беларускіх рублёў спатрэбіцца значна менш — недзе каля 20 тысяччаў. Але, падумалася мне, гэтых

грошай хопіць, каб купіць пару боханаў хлеба, пачак масла, пакет малака, пакет сьмятаны, кілі каўбасы ды яшчэ застанецца «на выпіць». Альбо можна купіць, як мінімум, дваццаць кілі бульбы і есьці яе тры тыдні з сваркамі. А сала ж, пэўна, знойдзецца ў занадчы.

Дранікі vs бліны з палтусам

Пра дваццаць кілі бульбы на тры тыдні — гэта не перабольшаньне. Гэта статыстыка. Паводле яе (калі верыць Бі-Бі-Сі) сярэднястатыстычны беларус зьдае за год 340 (!) кіляграмаў бульбы. Гэта першы паказчык у сьвеце. Дзя параўнаўнянь — сярэднястатыстычны француз спажывае за год няшчасна 33 кіляграмы крухмалістых клубняў.

Нейкая кабетка — ці то дыетолог, ці то культуролог зь Беларусі ў інтэрвію згаданай радыёперадачы абуралася: няма нічога больш несумяшчальнага й шкоднага для арганізму як засквараная бульба. Бульбу ў смажаным і гатаваным выглядзе, а таксама дранікі, калдуні й клёцкі я пачалі есьці беларусы гадоў дзевяць таму, так і ядуць дагэтуль, асабліва не ламаючы галавы над новымі рэцэптамі. І яшчэ ганараша сваёй кухняй, хоць ва ўсім сьвеце бульба лічыцца ў гастронамічным плане абсалютна нецікавай стравой з шэрым, невыразным смакам. Між тым, каралі кулінары французы апошнім часам устурбаваліся тым, каб гэты прадукт зрабіць больш папулярным у сваёй краіне (харчовы крызіс, не забывайцеся!) Як вам, да прыкладу, бульбяныя бліны з палтусам і салатай рокалі? Альбо гатаваная бульба з чырвонай ікрой і соўсам з крывой?

Нам з бульбай, ясна, ніякі

крызіс ня страшны. Ну, хіба бэнзін і дызельнае паліва падаражэе — тады, мабыць, ваіць урадажай у багажніку «Мэрсэдэсу» стане ня надта рэнтабэльна. Але бэнзін — гэта ўжо пытаньне да Расеі, а не да Захаду.

Дэпрэсія без самагубстваў

Масавых самагубстваў банкіраў, нягледзячы на разарэньне буйных заходніх інвэстбанкаў на Захадзе, пакуль, дзякаваць Богу, не назіраецца. Кіраўніцтва збанкрутаваных пасапдзявалася на шматмільённыя прэміяльныя (так званыя «залатыя парашутаў») у сувязі са звальненнямі. Праўда, гэтым разам, відаць, не дакаецца. Тым часам, у вядучых краінах Захаду захоўваецца рост вытворчасці (хоць ён і запаволіўся), няма масавага беспрацоўя, не відаць, нягледзячы на крызіс на рынку нерухомасці, натоўпаў бяздомных.

Многія параўноўваюць цяперашні крызіс зь Вялікай дэпрэсіяй, якая паставіла цягам 1929—1933 гадоў на калені эканоміку ЗША, Вялікай Брытаніі, Нямеччыны, Францыі... Тады ў Маскве ганарыліся тым, што сацыялістычная эканоміка, у адрозьненне ад капіталістычнай, на ўздыме і крызісаў ня ведае ў прышчыпе. Якой цаной даўся той «уздым» — пра калектывізацыю, Галадмор ды Гулаг — успамінаць ня любяць.

Пра сацыялізм цяпер загаварылі нават у ЗША, апірышчы капіталізму. Міністэрства фінансаў хацела выкупіць за 700 000 000 000 даляраў перспэктыўныя пазыкі буйных інвэстыцыйных кампаніяў, каб банкаўская сыстэма выстаяла і банкі змаглі крэдытаваць адно аднаго.

Але асабліваеці капіталістычнай дэмакратыі ў ЗША палягаюць у тым, што рашэньне аб гэтым прымае не кіраўнік выканаўчай улады, не

кангрэс і не Фэдэральная рэзэрвовая сыстэма, а ўсе разам, пасля доўтай і зацятай дыскусіі. Ды яшчэ з удзелам абодвух кандыдатаў на прэзыдэнты ад дэмакратыі і рэспубліканцаў. Дык вось, Кангрэс не ўхваляў прапановы ўраду.

І тым ня менш, шмат каму з заходніх эканамістаў не падабаецца сама ідэя ўмяшаньня дзяржавы ў эканоміку. Бо выходзіць, што калі ты паспяхова гуляеш на біржы, усе бонусы твае, а калі ты церпіш крушэньне — таксама нічога страшнага, усё адно дзяржава ўратуе...

Тым, хто забыўся, чым ёсць савальненнямі. Праўда, гэтым рэгуляваньне, варту ўспомніць надаўноўнае сытуацыю на біржах Расеі. Спачатку там цягам двух дзён кайроўкі самых буйных карапарыяў падаюць на 15—20%. «Газпром», напрыклад, губляе 20 мільярд даляраў (супастаўце з стабілізацыйным крэдытам РФ для Беларусі памерам 2 мільярды). Але Цэнтрабанк укідае трыльён расейскіх рублёў на рынак, і ўжо праз дзень той самы «Газпром», а таксама «Роснефть», «Нарыльскі нікель» і многія іншыя гульцы, набліжаныя да Крамлю, вяртаюць сабе страчанае. У выніку працу біржаў даводзіцца часова спыняць, каб уратаваць рынак акцыяў ад «перанакраваньня».

Беларусі, вядома, нічога падобнага ў бліжэйшым часе не пагражае. Калі нават узяць, што ў РБ зьявіцца фондавая біржа, наўрад ці яна будзе рэагаваць на замежнапалітычныя фактары. А беларускі рубель адносна заходніх валютаў толькі мацнее. Праўда, Пуцін намякнуў, што насейкі час РБ разьлічвацца за расейскі газ расейскімі рублямі... Пры гэтым не ўдакладніў, паводле якога курсу.

Але ж тое калі будзе. І ці будзе ўвогуле? Пакуль будзем есьці бульбу з салам. Няздарма, затое сытна і смачна. Нават без ікры.

А дзе ў вас іншы Глобус?

Паліфанічнае інтэрвію.

Што даў нам Адам Глобус?

Ганна Кісьціліца: Найперш, актыўнаваў новыя жанры ў беларускай літаратуры. Калі ў 2000-я даў нам інтэргэт-раман, дык у 1990-я зьявіліся адкрыццём яго эратычныя навілі. А яшчэ песьнявая паэзія — для Касі Камоцкай і «Бонды». Тое, што для нас было тады вельмі пілына, актуальна для беларускай культуры.

Найлепшая кніга? «Дамавікамэрон». Люблю, калі кнігі пасьля паўторных прачытаньняў цывяляць ці расчэлюваюць наноў. Мяне асабіста «Дамавікамэрон» сьмяшыць дагэтуль.

Тым знакам, «Дамавікамэрон» forever?

Сяргей Дубавец: Не, найлепшая кніжка Глобуса яшчэ напішца. А са зробленага — ягоны зборнік паэзіі «Парк», які ўвайшоў у гісторыю літаратуры як маніфэст ірэйлай групы літаратараў, не падобных да папярэднікаў, але падобных паміж сабою. Ужо тады Глобус-паэт адбыўся. Глобус-празаік, на маю думку, толькі пачынаецца. Ён практыкуецца, экспэрымэнтэ, робіць накіды. Але яго найлепшае апавяданьне — «Наша Ніва» са зборніка «Браслаўская стыгмата» — абяцае нам у будучыні зусім невядомага і зусім сталага Глобуса разам з яго найлепшай кніжкай.

Дык што — і жнец і швец і на дудзе ігрэц?

Марыяка Мартысевіч: Глобус — найперш кароль мініятуры. Асабліва хочацца вылучыць ягоныя

«Казкі» — выдатна абмаляваная архітэпавасць і дасканалася міфастваральніцтва. Глобус зрабіў пасьлясеваецкую літаратуру жывой. Нават нягледзячы на парасіданую там-сям мярцвячыню ў сюжэтах. Нават нягледзячы на мізантрапічны настрой. Па-другое, чытаючы Глобуса, пазнаеш рэальных людзей, ня ў сэнсе пэўных асобаў, а тыпажы: людзі абмаляваныя надта праўдападобна. Перасадка іхных кавалкаў жыцця ў літаратуру робіць сваё.

Літаратурная фатаграфічнасьць?

Пятро Васючэнка: Спосабам бачанья Адам — не фізіялічны пісьменьнік. Хутчэй мае неўласціваю бэлліту зрокавую традыцыю прозы. Кідаецца ў вочы яго візуальны шэраг. Таму Глобус літаратурны — мастак хутчэй у вузкім значэньні слова, жывапісец. А ўжо калі паглыбляецца ў мастацкія тэрміны, дык ягоную прозу я б назваў літаратурным кубізмам.

Дык што, Адам — найперш мастак?

Алесь Марачкін: Глобус — чалавек універсальны, як у глыбіню так і ў шырыню. Усюдысны, але ня ўсебедны. На маю думку, зь цягам часу будзе брацца за гіндзаль як далей, дык больш. Тут прычынай будзе і вобразнасьць яго літаратурных герояў. Ну і пэсьць гадзіў у мастацкай вучэльні не мінаюць бяссьледна. Таму ён — наш.

Яго паэзія трапная, бо вобразная, малюўнічая, краявідная. Канечне, Глобус — дзіця гораду, але разам з тым моцна павязаны зямлей.

Юбілей Глобус сустраў у сваёй улюбёнай Барэсьлёне.

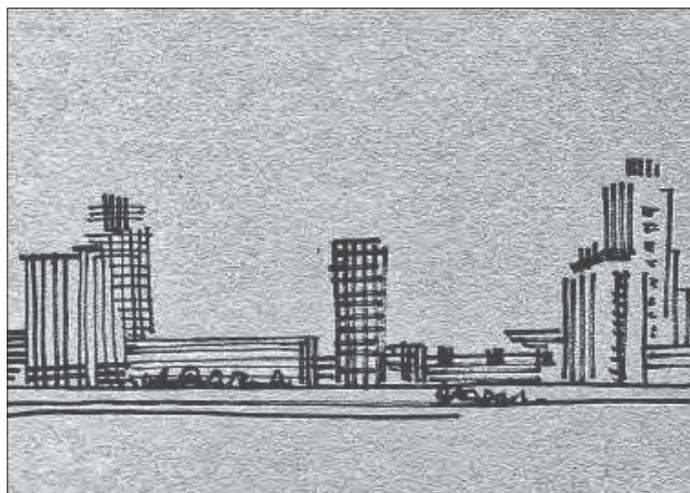
І не вясковы лірнік зусім, але і горад у яго нейкі адметны, надта адрозны ад папярэдніх вэрсіяў. І пэўна ж, няма пераемнасьці, скажам, з бацькам, Вячаславам Адамчыкам?

Валянцін Акудовіч: Ёсьць пераемнасьць, нават павязь, але ж глыбінная, не заўсёды бачная воку, можа быць. Кніга «Койданава», напрыклад, — разам з яе адрознай эстэтыкай — усё ж працяг беларускай літаратурнай традыцыі. А так — Глобус хутчэй у эстэтычнай апазыцыі ня толькі да бацькавай творчасьці, а да ўсяго павалення бацькавых раўнаўтак. З сабой Глобус прынёс новы тып творцы, інаватара, творцы паліфанічнага.

Дык хто такі Адам Глобус?

Уладзімер Сьцяпан: Ведаецца, думаў я над гэтым пытаньнем. І для мяне гэта больш не загадка, бо для сябе я ўсё разьвязваў. Вось спытайце людзей, хто такі Леанарда да Вінчы? Усе адкажуць па-рознаму: хто скажа — вышрабавальнік, хто — жывапісец або навуковец, але і пэўна, усё сьцудца ў думцы — што ўсюды ён быў мастаком. Гэтакасама Глобус — мастак і ў літаратуры, і ў жывапісе, мастак эпітажу, мастак уласнага жыцця. Адам даўно адкрыў гэты закон злучаных сасудаў у мастацтве. Умела экспloatуючы гэму, дае нырца ў адной галіне, каб пчасьліва вынырнуць у іншай. А далей для адоранага справы тэхнікі: захаваньне прапоруцьяў прыгажосці, пасьці, правакацыя...

Гутарыў Павал Касцюкевіч

АДАМ ГЛОБУС. «МІНСКІ ПЛАНІРОВАЊА»

Падарожнік і дамасед

Адам Глобус.

сварыўся з бацькамі і плакаў.

У маеі душы адначасова жывуць дамасед і падарожнік...

Яшчэ ў дзяцінстве, як куды ехаць, я адразу пачынаў нэндзіцца. Ад адной толькі думкі пра хуткі пераезд мне рабілася млосна. Бо звычайны свет пачынаў хістацца, а маё маленькае «я» нібыта мусіла падзяліцца і выйсьці з самога сябе. Перад паездкамі я

Адзін з самых драматычных устамінаў майго дашкольнага дзяцінства зьнітаваны якраз з паездкаў з бабінага мястэчка Койданава ў бацькоўскі сталічны Менск. Сканчаўся жывень, трэба было падрыхтавацца да школы, у нашай гарадзкой кватэры мяне чакаў цёмна-блакітны фарменны пінжак і партфель з букваром. Ехаць я не хацеў. Разумеючы ўсё глуп-

ства сваіх паводзінаў, я ўсё ж залез пад бабін ложак і ўчапіўся абедзьвюма рукамі за жалезную ножку. Выпявалі мяне доўга, а выпігнуўшы, аддушавалі скураным пасам, аб які дзед Бронх правіў сваю небяспечную брытву. У цягніку пахла яблыкамі ды сьвежым ветрам чыгункі. Я глядзеў у акно і маўчаў. На станцыі Койданава засталася маё дзяцінства і маё непадзельнае маленькае «я», яно і зараз нідзе там, пад бабіным ложкам трымаецца абедзьвюма рукамі за гладкую жалезную ножку.

У юнацтве я навучыўся маўчаць перад падарожжамі. Хваля няўтульнасьці накрывала мяне з галавою і я замаўкаў. Моўчкі пакаваў рэчы, моўчкі разьвітваўся са звыклым навакольлем, моўчкі ехаў...

У цябе можа скласься ўражаньне, што я не люблю падарожнічаць, але гэта зусім ня так. Вандраваць я люблю, але пакідаць сваё роднае месца цяжка, бо я ня з тых, хто сваё звычайнае існаваньне даводзіць да невыноснасьці, ня з тых, хто замест таго, каб навесці ў доме парад, усім расказвае, які гадкі і паганы ў яго дом. Я люблю ўсе дамы, дзе давалася жыць, люблю вуліцы, па якіх штодня хаджу, люблю свой бацькоўскі горад, сваё бабіна мястэчка і сваю дзедаву вёску. Але ёсьць адна рыса ў маім характары, якая падштурхоўвае мяне ў падарожжы. Маё «я» вельмі цікаўнае. Дзеля яго давалася навучыцца любіць транспарт. Я люблю цягнікі, машыны, аўтобусы, электрычкі, самалёты, караблі, катамараны і гелікоптары, вакзалы, аўтобусныя і трамвайныя прыпынкі, аэрапорты і аэрадромы...

Верталёт я люблюў зь першага погляду. Першы раз я ляцеў на верталёце з Адлера ў Сочы, глядзеў на горы і на мора, глядзеў на велічынны Каўказ і заірэдосціў сам сабе. У падарожжах я сам сабе зайдрышчу: я-падарожнік вылькіса павягу і зайдрысць у я-дамаседа. Добра, што я-дамасед не агрэсіўны і ня

помсьлівы. А вось я-падарожнік у мяне тэмперамэнты, ён страпэнна ня любіць паўтараў. Ад бясконых паўтараў мне і даводзіцца ўтыкаць у падарожжы. Лячу ў Барэсьлёну, Маскву, Рым, Амстэрдам, еду ў Вільню, Беласток, Магілёў, іду на ўскрайкі гораду. Новыя краявіды мяне клічуць, я ўсё спадзяюся на адкрыцьцё, на ўражаньне, на азьвоньне...

Кожнае маё падарожжа сканчаецца прыкладна аднолькава: мне пачынае хацецца дамоў. Калі ў падарожжы мяне клічуць розныя галасы, дык дамоў мяне кліча адзін і той жа голас. Але ня з галасу пачынаецца прагос вяртаньня, а са смаку. За сьняданкам ежа раптоўна страчвае ўсялякі смак, яшчэ за вачыраю ўсё было разнастайным — і горкім, і салодкім, і вострым, і салёным... А раніцаю зрабілася паярова-прэснем. Можна сыпаць перац і соль, але ад гэтага справа зробіцца няўжэнай, а смаку не набудзе. Канечне я спрабаваў сябе падманваць, спрабаваў паябяляць я-дамаседа, што ўсё будзе выдатна. Але абяцанкі-цацанкі не спрацоўвалі. Усё смачнае чакала мяне толькі дома.

Калі вяртаньне пачынаецца ў мяне зь ежы, дык падарожжа — са званка будзільніка. Званок, які я чую кожную раніцу, робіцца невыносным, яго паўторнае ціліньня каньне трываць няма аніякай моцы. Калі так, значыць, прыйшоў час выпраўляцца ў падарожжа.

Цяпер я задумаўся: каго я ў сабе люблю больш я-падарожніка ці я-дамаседа. Адказаць не магу, бо найбольш я ў сабе люблю мастака, які бачыць салычкіку і перачніцу на сталі ў барэсьлёнскай рэстаранцы і думае, як па вяртаньні дадому ён напіша натурморт «Соль і перац», як паказае яго сваім старым сябрам і патлумачыць, што самае цікавае ў карціне ня тое, што расьсякае сьвядомасць напашалам, а тое, што аб'ядноўвае соль і перац у адну непадзельную кампазыцыю.

Рэдэле як рэдэле, абы добры мэйнэле

26 верасня, за два дні да новага 5769-га году паводле габрэйскага календара, беларус Аляксандар Астравух прэзентаваў вялікі ідыш-беларускі слоўнік.

Ін клядофке афтэр полке штэйт а банке міт варэньне

Няўтомны беларусіст Адам Мальдзіс ужо назваў гэты слоўнік «снэцклягедэўнай жыцьцё». Тут можна толькі дадаць — «дабродух народаў». Бо 928-старонкавы фаліант, які акрамя артыкулаў, фразэалігізмаў і прымавак габрэйскага народу ўтрымлівае таксама беларускія прымаўкі і фразэмы, звязаныя з габрэямі. Да таго ж кідаецца ў вочы асабліваць сьлёўніка, якую сьціскалі палічылі б заганаю, — ідыскія словы напісаныя не габрэйскім літарамі, а лацінайцамі. На думку складальніка, гэта спрыяе неабдуманаму ў габрэйшчыне карыстаньню пошук такіх слоўцаў, як «цымус» ці «хеўра», якія працягваюцца ў белому, а таксама дапамагаюць у пошуках выразаў, якія казалі людзі, што, маючы часам самае аддаленае дачыненне да габрэйства, мелі

самае непасрэднае да ідышу. Там найбольшую асаду мы мелі, калі, апісваючы адно адному смак крэплах (кляпак) і роголах (рагалікаў), старыя пачыналі пераходзіць на сакавіты ідыш.

Рэстаўратары ідышу

Гісторыя слоўніка пачалася з глухих сямідзясятых. Група мастакоў, што гуртавалася вакол выкладчыка Алега Хадькі, сьвяршыла пастанавіла вярнуць у свой ужытак беларускую мову. Але роднай не задаволіліся. Палічылі карыстаньне роднай мовай сама сабой зразумелым, мастацкі, зьольнага ўраджэнцы маленькіх мястэчак, зрабілі і другі крок у рэстаўрацыі сваёй Беларусі — пачалі вывучаць габрэйскі алафэйт. Падчас экскурсійных выправаў у розныя куткі, запісвалі габрэйскія песні і выразы. «Ідыш дапамагаў захаваць здаровы глузд у той бізгалуды час», — кажа Алесь Астравух.

«У скворцы за бюстам Дзяржынскага, месцы традыцыйнага «шыдох», сватаўства, дзе вырашаўся лёс нежанатай габрэйскай маладзі, мы слухалі мову з вуснаў ушпінных зводніц і заклапочаных матак, — распавядае Мікола Залатуха. — Яшчэ мы хадзілі ў парк Чалоскінаў, які

Адна з першых версіяў гербу БССР, надпісы на якім зробленыя на чатырох дзяржаўных мовах, у тым ліку і на ідыш.

Аляксандар Астравух (зьлева) з Адамам Мальдзісам.

ўпадабалі старыя габрэйскія пары. Там найбольшую асаду мы мелі, калі, апісваючы адно адному смак крэплах (кляпак) і роголах (рагалікаў), старыя пачыналі пераходзіць на сакавіты ідыш.

Леанід Ільліч Алейхэм

Сама прэзэнтацыя слоўніка прайшла вельмі па-сямейнаму: пры накрывым традыцыйным і ня вельмі стравамі сталі, з габрэйскімі і беларускімі песнямі хорам, з пажаданьнямі добрага новага году.

Калі Мікола Залатуха, працягваючы на памяць нейкі ўрывак на ідыш, спытаў у прысутных пра аўтарства, пачулася галасы: «Шолам Алейхэм», «Мэндэле Мойхер-Сфорым». Спадар Мікола пераможа абвёў позіракам прысутных і абвесьціў, што гэта быў урывак з кнігі Броўнева «Малая змудля». Рэч у тым, што калі мастак заняўся сур'езным вывучэньнем ідышу, дык у мясцовай бібліятэцы была толькі адна патрэбная кніга — пераклад грандыёзнай браўнеўскай апублікацыі. Але нічога не паробіш — жадаць чытаць па-габрэйску перамагло, і мастак вучыў ідыш на сачыленьнях дарагога Леаніда Ільліча.

На прэзэнтацыі было трохі сказана і пра росквіт ідышу ў Беларусі. Прыгадалі, як адначасова з беларусізацыяй 20-х гадоў у БССР адбывалася

і ідышызацыя. Цэлых дзесяць гадоў БССР была адзіным краем у сьвеце, дзе габрэйская мова была дзяржаўнай — разам з беларускай, польскай і расейскай. У часы, калі позірк беларусаў замежа былі зьвернутыя на Менск, дзе былі зробленыя пэўныя крокі насутрач беларушчыне, габрэў ўсёго сьвету таксама захапляліся беларускай сталіцай. Бо ў Менску былі адчыненыя габрэйскія агульнаадукацыйныя школы, буйныя накладамі выходзілі кнігі, нават дубляваліся на ідыш кінастужкі. У тая гады тут тварылі таленавітыя Ізі Харык і Гірш Рэлес, і менавіта тут Майсей Кульбак напісаў шэдэўр габрэйскай літаратуры — раман пра два ваяны Менск «Зельманіць».

Сеньня, выпалены канцыгерамі і расстраляны гулагамі, ідыш пакрысе вяртаецца ў Беларусь. Маём спадзевы, што сваю ролю тут адыграе і гэты слоўнік Алесь Астравуха, мастацка-рэстаўратара, які аднаўляе ідыш.

Павал Касцюковіч

P.S. «Купіў за фуфцыкер — прадаў за ферцыкер, абы добры грош» (габрэйская прымаўка).

P.P.S. «Рэдэле як рэдэле, абы добры мэйнэле» — выйшла як выйшла, абы намер быў добры.

СЬЦІСЛА

Новы, інтэрактыўны сайт ARCHE

Яго інтэрнэт-адрас — arche.by. Сярод артыкулаў на першай паласе новага сайту: Віталь Сіліцкі «Гульня на падвышаных стаўках» — аб выбарах і гульнях вакол іх, Люкан Уэй «Сіла і слабаць сучасных аўтарытарных рэжымаў». Андрэй Пачобут у артыкуле «Байкі для патрыётаў» рэзюмэ кнігу Сяргея Ярша і Сяргея Горбіка, а Андрэі Антанія разьбірае пераклады з Астрыд Ліндгрен. Андрэй Дынько жорстка палемізуе з Сьвятланай Алексіевіч у артыкуле «Драма, што мы ня рускія». Віншум калегам!

Увесь Станкевіч

Упершыню ўся друкаваная спадчына айца Адама Станкевіча сабраная пад адной вокладкай. 1097-старонкавы том «З Богам да Беларусі», які пабачыў сьвет на гэтым тыдні, утрымлівае гістарычныя, публіцыстычныя, рэлігійныя, эпістальныя творы княззя Адама, а таксама артыкулы аб ім. Кнігу, якая мае шанцы стаць самым аб'ёмным і грунтоўным беларускім выданьнем году, уклілі гісторыкі Андрэй Вашкевіч і Алесь Пашкевіч.

Адам Станкевіч. З Богам да Беларусі: Збор твораў. — Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2008

У Віцебску адкрылі мэмарыяльную дошку Васілю Быкаву

У Віцебску 25 верасня адбылася ўрачыстая цырымонія адкрыцця мэмарыяльнай дошкі народнаму пісьменьніку Беларусі Васілю Быкаву. Дошка разьмешчана на будынку дзіцячай мастацкай школы № 1 на вуліцы Суворава, 3. У гэтым доме раней знаходзілася мастацкая вучэльня, у якой у 1939—1940 гадах, на скульптурным аддзяленьні вучыўся Быкаў.

Беларуськае кіно ад Нью-Ёрку да Ханты-Мансійску

Карціна Вольгі Мікалаічык «Сэрца за кратамі» (Вязьні сумленьня) і стужка Уладзімера Коласа «Галерэя Ады» атрымалі прызы на фестывалі тэлевізійнага кіно, што завершыўся 25 верасня ў Ханты-Мансійску.

Фільм «Сэрца за кратамі» быў прысьвечаны палітычным вязьням і атрымаў узнагароду, як найлепшая публіцыстычная стужка. Карціна Уладзімера Коласа, што адзначана прызам «Нацыянальны характар», распавядае пра настаўніка Аду Райчонак, якая жыве ў вёсцы і арганізуе мастацкія пільнэры, прысьвечаныя памяці сына.

Адначасова ў Нью-Ёрку праходзіў тыдзень расейскага кіно. Стужка «Розыгрыш», якую зняў беларускі рэжысэр Андрэй Кудзінка і ў якой галоўную ролю сыграў беларускі актор — была прадстаўленая сярод дзесяці найлепшых расейскіх фільмаў.

Сямён Печанко, СМ, Андрэй Расінскі, наводзе БелаПАН

НОВЫЯ КНІГІ, ДАСЛАНЫЯ Ў РЕДАКЦЫЮ

Цень дзевяностых

Казкоў Валер. Цень Гобліна. Раман, апавяданні, запісы. — Менск: «Кнігазбор», 2008—417 ст. 1000 ас.

У час, калі ўкладальнікі папярэдняга зборніка з усяе змогі іменіца ў Расею, ураджэнец Магілёўшчыны і знавы расейскі літаратар Валер Казкоў вяртаецца ў адваротным кірунку. Спадзяемся, не па смалецкай дароце. Вяртаецца разам з чачэнамі, прадажнімі фэксбачнікам, сакавімі маскоўскімі сакратарамі, вельмі старым і хворым прэзыдэнтам, з галоўным героем, які мае красаноўнае імя Малота Скурш, а вельмі словам, з усімі дэкарацыйні расейскай палітычнай прозы канца дзевяностых. Вяртаецца ў спэцыяльна зробленай для беларускага чытача вокладцы, у аўтарызаваным перакладзе на беларускую.

Сярод белімоўных кніг — настолькі нявяжыкая зьява, што аўтар, маем спадзевы, запачаткуе новы стиль — маскоўскія жажалкі для дарослых беларусаў. Але ж не сярды, о аўтар, на зьявешную крыўку! Усе, што мы хацелі сказаць, гучала насамрэч «Welcome home, спадары Валер!»

Няспешныя экскурсіі ў часе

Прамоўленае. Сяргей Харуўскі. — Вільня: Выдавецтва эўрапейскага гуманітарнага ўнівэрсітэту, 2008—148 с. 1000 ас.

Культуралог — экскурсавод. Экскурсавод, з здатнасцю вадзіць экскурсіі па ўсіх музэях сьвету адначасова, з здатнасцю вадзіць экскурсіі нават па музэях, якія поўняцца творамі, што не дажылі да нашых дзён.

Нашанівец і культуралог Сяргей Харуўскі за памяркоўную цану зробіць вам экскурсію па Уласнай кніжэ-музэі. Прыяна пасададзіца на вулках паваеннага Менску і Вільні 1980-х ды паслухаць апавед Сяргея пра асужэньня абсалі беларускае культуры. Ён вам усё расказае і пакажа. У кумгані Харуўскага са чкае сустрача з ценямі Азгура і Лангбарда, Малевіча і Рушчэца.

Асабліва адзначім артыкул «Мастакоўская літаратура»: досць нечаканы ракурс — апавед пра літаратарскую дзейнасьць мастакоў. Падрабязна пра напісаннае Маркам Шагалам і Язэпам Драздоўчам.

Лявон К

КАЛЯНДАР

Кастрычнік

- 1 — Канец Рамазану, мусульманскага трыццацідзённага паста.
- 1 — Міжнародны дзень музыкі.
- 5 — 550 гадоў таму (1458) нарадзіўся сьвяты Казімір, сын вялікага князя літоўскага Казіміра IV Ягайлавіча, патрон Гарадзенскага біскупства.
- 9 — Дзень беларускае касманautyкі. 21 год таму (1977) у космас паліцэйшы першы беларус — Уладзімер Кавалёнак, родам зь вёскі Белае Круцкага раёну.
- 10 — Ём Кіпур (Дзень выкупленьня грахоў) у юдэяў.
- 14 — Пакроў ў праваслаўных.
- 15 — 175 гадоў таму (1833) памёр Міхал Клеафас Агінскі, дзяржаўны дзеяч Рэчы Паспалітай, удзельнік паўстаньня 1794 г., аўтар палітычнага «Разьвітаныне з Радзімай».
- 15 — у гэты дзень у 1968 г. адбыўся першы выступ Led Zeppelin, легендарнага ангельскага рок-гурта, вельмі папулярнага ў СССР.
- 20 — 4 гады таму (2004) заблі журналістку Вераніку Чаркасава.
- 25 — 25 гадоў таму (1983) памёр Мар'ян Пейчак, дзеяч заходнебеларускага нацыянальнага руху, этнограф.
- 28 — у гэты дзень у 1523 г. выйшла з друку паэма Міколы Гусоўскага «Лесьня пра зубра» — хрэстаматыійны твор беларускае літаратуры, напісаны на лаціне.
- 31 — Ірляндзка-амерыканскае сьвята Хэлоўін.

Склаў Лявон К

Выбары! Ці ёсьць яны!

Прадстаўнікі ЦВК кажуць, што аніякіх парушэнняў зафіксавана не было. Аляксандр Лукашэнка ўвогуле прэзэнтуе выбары, як шэдэўр — унікальны выпадак дэмакратызму. Маўляў, мы дэсць нават парушаем уласны Выбарчы Кодэкс дзеля прыняцця новага Парлямэнту краінамі Захаду. Так гэта ці не, нікому невядома. Канстатаваць можна толькі факты, зь якіх і складаюцца любовы дзеі. Не выключэньне й гэты Выбары-2008...

Каб зрабіць хаця б якія-кольчы выбары, я зьявінуўся да некалькіх чалавек на камэнтары...

***

Вольга, студэнтка дзённага аддзяленьня БДУРУ, жыве ў інтэрнаце й навучаецца на бюджэтным аснове:

— Ня тое, што я зьбіралася галасаваць датэрмінова, але нас прымусова пачалі ставіць крыжык у выбарчых бюлетэнях.

— Такім чынам, казалі, каб ты ішла менавіта 25-га верасня?

— Так! Яны казалі: «Ну, вам падабаецца жыць у інтэрнаце?»

— А кандыдата не называлі?

— Не! Нам проста, казалі, каб мы ішлі галасаваць датэрмінова... У гэце студэнты з нашага павержухадзілі.

***

Мікалай, сябра партыі БХД Данамагаў Дзянісу Садоўскаму, кандыдату ад Маскоўшчынскае акругі:

— Калі разносіў улеткі, заўважыў, што жанчыны часцей за мужчынаў прыязна, ці хаця б бяз баўнай негатыўнасці, іх прымалі. Мужыкі ж часта адмаўляліся. Я дзён пяць разносіў улеткі, і ніхто не паспрабаваў мне перашкодзіць. Нават міліцыя прыязна ставілася да нас, нам пазычылі посьпехаў на выбарах...

Мікола Тамашэвіч, Менск

Прагаласаваў датэрмінова — атрымай заробак

У калгасе «Яхімоўшчына» Маладзчанскага раёну высюўны могуць атрымаць заробак толькі пасля таго, калі датэрмінова прагаласуюць. Прынёс паперку, што прагаласаваў — атрымай заробак. І людзі ідуць, бо ў выдзелю можна ж пвехаць у горад купіць чаго.

Алена

Дыялэг з Шамякіным пад бел-чырвона-белым парасонам

У маім штудзеньніку за 28 верасня 1998 году, дзесяць гадоў таму, запісана: «Гэлев-

ізійнай творчай экіпа здымала Івана Пятровіча Шамякіна. Яму трохі нездаровілася, але на здымкі пагадзіўся. Распавядаў пра свой раман «Сэрца на далоні» і дзя «Роднага слова» тое-сёе кажаў. Скарыўся, што зьбяднеў: «Баюся на вуліцу выходзіць...» Але выйшаў, і тут я яго справакаваў. З мною быў бел-чырвона-белы парасон. Мы выйшлі на вуліцу. Здаецца, трохі імжэла, і мяне як нейкі нячысышк падмаўліў.

Кажу: — Іван Пятровіч! Гэты парасон яшчэ ні разу не распускаўся. Мне яго зусім выдаўна ахвравалі на дзень народзінаў. Дазвольце мне яго над Вашай галоўкай распусьціць.

І распусьціў. Іван Пятровіч падняў галоўку на распустачны парасон і сказаў:

— Бел-чырвона-белы сыдыг я прызнаў, прызнаю. А вось герб «Пагоня» — не!

Гэта дзя мяне была нечаканка:

— Іван Пятровіч, — запяроччыў я. — Як Вы, народны пісьменьнік, можаце казаць: сыдыг прызнае, а герб не?!

— Дык гэты ж ішоўскі герб, — вырвалася ў Івана Пятровіча.

Пачуўшы такое, я зразумеў: больш няма пра што гаварыць. Хаця я пра герб выказаў сваё меркаваньне. Прыкладам: я падызюю ягонаму думку пра герб толькі ў адным — можна было падумаць пра новы герб.

Што да самой «Пагоні», я ніяк не магу зь ім пагадзіцца. Герб «Пагоня» можна было пакінуць за вайскоўцамі, за войскам. Што такое «Пагоня»? «Пагоня» — гэта сымбаль абароны Радзімы. То чым гэты сымбаль не падыходзіць для вайскоўца?

На гэтак мае меркаваньне Іван Пятровіч нічога не сказаў. Мо што ў сваім дзеньніку запісаў? А такі дзеньнік ён веў. І нап дзень ён мо ўпсаў у свой напатнік. Наш тэлевізійны дзень. Цікава, што ён там запісаў?

Уладзімер Содаль, Менск

Пабачыў Манаева і «Шляхту»

Гэты год у культурным жыцці нашай краіны асьвечаны вельмі важнай датай — 200-годзьдзем з дня нараджэньня бацькі новай беларускай літаратуры, пачынальніка і кіраўніка першага беларускага тэатральнага калектыву Вінцэнта Якуба Дуніна-Марцінкевіча. Няёмка было б абмінуць магчымасьць наведць прэм'еру новай пастаўкі самага галоўнага яго тварныя — фарсэ-вадзвілю «Пінская шляхта»...

Зьнешне наш класык у сваім творы болей за сто сорок гадоў назад імкнуўся давесці людзям складаныя жыцьцёвыя праблемы, абмежаванасьць, рытывасць гэўнага слоў грамадзтва, сатырычна паказаць нахабную сутнасць, самадурства расейскага царызму. Дарэчы, навуковы кансультант гэтай спектаклю Язэп Янушкевіч у адной з сваіх публікацый нават вызначыў кірунак

п'есы як антыкаляніяльны. Ня кожны заўважае яшчэ адну адметную сэнасуую нагрукую «Пінскай шляхты». Марцінкевіч, як ніхто іншы — лічы, аж да «Тутэйшыя» Янкі Купалы, — якраз паказаў, як можна лёгка маніпуляваць нашым братком-беларусам.

Дастаткова, гратэскава адцяпняе аўтар, напусьціў сярдзітасць (каб «адзін вус калом угору стаў») і падмацаваць гэта якім-небудзь «суказам вярмільсцвейфнага царэ» ў бродной словабуднай аправе. Цяперашні разгляд, працягваньне п'есы мае хутчэй сацыяльную акрынтаванасьць, але роздум, што выклікае твор, ня меней актуальны і сёньня.

...Даўнавата не было ў мяне такой успышкі безнадзейнасці, а затым — радасці. Верасеньская нядзеля, палова 19-й гадзіны, Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, прэм'ера. На століку ў касірка ляжыць шлякат, які абвяшчае пра адуцнасьць білетаў. Мы зь нейкай жанчынай падшлі да акенца бліжэй. Яна пытае, хутчэй ужо па інэрцыі, пра білет. Касірка: «Усе прадалі. Вось толькі адзін застаўся, нейкі чалавек толькі што адмовіўся». Не паспееў адумацца, як тут жа высюўся з-за сьціны нейкі прылізаны праныра: «Я купіваю». Гэтак прырка стада на самога сабе, на свае «стармажэньне»... Пахадзіў-патуляўся ля тэатру. Зайшоў зноў — тая ж карціна.

Але, о пуд! нейкая маладжава жанчына падлае квітку. Есьць білет! Хоць браднее, хоць збоку, але радасць была папоўніць, што мне той сыты партэр...

Ну і пачалося дзейства. Паклясычому савітаге, народнае — ад Марцінкевіча і асучаснае, сынтэзавана-дынамічнае — ад рэжысэра-пастаўноўшчыка Мікалая Пінігіна. Тут найперш папорыстая нью-Мар'янка, «кія-сваты» нейкага японскага капталу (у танцах), пісарчук-інкасарат, сывятляфор-пацалункі з сэкундным храмамэтражам часу, ну а станава прыстаў Кручкоў выдаваў і сапраўдную тэхналягіч-

насьць, і тужыліва зацягваўся джэкрот-малітай, і бог ведае яшчэ што выбабляў...

...Пасля стэжтакло глядачы сталі сьведкамі ўпаваньня гэтага прыстава — заслужанага артыста Беларусі Віктара Манаева. На сцэну выходзілі адказныя спадары і спадарыні, яго калет і пакльоннікі. Тэатру 50-гадовы юбіляр аддаў 28 гадоў, стварыў каля 60 сцэнічных вобразаў. А колькі прыгожых думак і яркіх, думашчынальных слоўваў пачула ў гэты вечар...

Зноў вуліцы вьчэргіята Менску. У такіх мінуты думецца асабліва выразна. Так, мусіць, звычайна і бывае: натхнёна, іскрамётна зараней не сплянуеш, не разьлічыш. Тым болей каштоўнага такой імгненьні, круцінкі жыцьцёва дзя душы чалавечай...

Сьргей Брадавы, Маладзчна

Сьвядомыя і несьвядомыя

Прыявесьць.

У адной невядлічкэй краіне пачаліся вількія праблемы са свабодай. Там сьвярша забаранілі незалежныя мэдыі, пазедзі па мяжу і прыватную маёмасьць. Пасля ліквідавалі піва і музыку. А празь некалькі гадоў усталяваньня дыктатуры было ўжо забаронена ўсе, альбо дакладней будзе сказаць — нічога не было дазволена. Адзіным аазісам свабоды для кожнага грамадзяніна заставаўся ягона ўласная галава. Людзі мелі шанец быць вольнымі выключна ў сваіх думках. І шмат хто зь незадаволеных нават такой магчымасьцю карыстаўся. Думалі сабе, што хацелі, узылілі, што толькі дазваляла фантазія, марылі пра што толькі марылася. Шмат хто захоўваў унутраную свабоду.

Краіна пра гэта здагадвалася і таму працягвала працу над канструкцыйнай машынай для сканаваньня мазгоў. Праз гады экспэрымэнтаў машыну ўдалося вынайсьці і запусьціць. У паніцы перад перасьледам сва-

бодалюбцы пачалі адвучаць сябе ад крамольнай практыкі. Але ж кінучь думачь ураз было немагчыма. Шматлікія рэпрэсіі закралі тых, што працягвалі адвучаць унутраную свабоду. Машыны для сканаваньня працавалі бесьперастанку, выяўляючы апошніх недабіткаў дыктатуры.

Але чалавек — гэта надзьвычайна стварэньне, якое ўмее прыстасавацца да лобога атачэньня нашмат лепш за хамэлёна. Людзі з часам навучыліся верыць у хлусьню. Нават калі яны чулі нешта хлусьлівае, то ўмелі так спрытна пераканаць сябе, што гэта праўда, што ніводная машына і блізка не магта здагадацца пра іхнае махлярства. Калі з трыбунаў крычалі, што краіна іхная самая свабодная, той, хто разумёў, што гэта лухта, адразу прынуцаў сябе верыць, што гэта сьвятая праўда, і сам быў ужо гатовы даводзіць яе іншым. А рабцін гэта можна было толькі паверыць у хлусьню.

Адзінай, бадай, прыемнасьцю была сьвядомасьць, што машыну думак можна падмануць. Цяпер людзі падзяляліся на сьвядомых і несьвядомых, аднак ні тыя ні другія нават не наважаліся пра гэта падумаць. Краіна была перакананая, што чытае думкі сваіх грамадзянаў і была вельмі гэтым задаволеная, грамадзяне былі ня менш задаволеныя, бо ўсьведмалялі, што спрытна ашукваюць краіну. Незадаволеных у гэтай краіне ўжо не было.

Віталь Воранаў, Познань

Даражэў газ

Алегорыя.

Даражэў газ. Не павольна — далар за даларам, але для заходніх суседзяў, — не, адразу ўдваа, а потым яшчэ... А разам з набліжэньнем рынковай цаны блізлася й дата выбараў. Ды як на ліха выбарчык пайшоў перабаролівы — калі даражэў газ камунальныя паслугі, то галасаваць ня хоча. Ці горш — хоча, ды ня так, як трэба.

Але, як ужо шматкроць было, паратунак прыйшоў адтуль, адкуль не чакалі.

За паўтара месяца да ацяпляльнага сэзону ўвалілі маразы. Выбарчык, звыклі жыць паводле закону, ціха чакаў ацяпляльнага сэзону. Вядома, знаходзіліся й разумнікі, якія купілі электраацяпляльнікі ды палілі танную электрычнасьць. Але й яны не ўратаваліся ад вірусу, які прыйшоў у халодныя кватэры, да дзетка (год якіх якраз мінуў), пнэсіягэраў (якія за год да таго страцілі сваю каштоўнасьць як выбарчыкі праз скасаваньне палітэкаў), настаўнікаў (палова якіх пахварэла праз новую рэформу), працаўнікоў, моладзі ды нават дэктароў, што дужаліся павыльчваць астатніх. Далей захварэлі дзяржаўныя служачыя (якія мусілі раз на месяц прымаць наведвальнікаў). А 15 кастрычніка зьлёг — апошнім — Кіраўнік Дзяржавы, які прымаў сьмяротна хворага Міністра Камунальных Паслугаў з рапартам аб пачатку ацяпляльнага сэзону.

У новы год краіна ўвайшла, гатовая да рынковай цаны газу.

Янка Багаслоў, Менск

«НН» з радасцю друкуе ў газэце і на сайце www.nn.by чытацкія лісты, водку і меркаваньні. З прычыны вялікага аб'ёму пошты мы ня можам пацьверджаць атрыманьне Вашых лістоў, ня можам і вяртаць неапублікаваныя матэрыялы. Рэдакцыя пакідае за сабой права рэдагаваць допісы. Лісты мусяць быць падпісаныя, з пазнакай адрасу. Вы можаце даслаць іх поштай, электроннай поштай ці факсам.

Наш адрас: а/с 537, 220050 Менск. e-mail: nn@nn.by. Факс: (017) 284-73-29

Гарадзэнскі дух неўміручы. Нават бізнэс-цэнтры (на фота) там нагадваюць Вітаўтаў замак.

Metallica ад Віталіка

Трымціце, фэны! Пасьля пяцігадовай ледавіковай сьпячкі брантазаўры сусветнага року, амэрыканскі гурт Metallica, выпусьціў—зьнёс свой новы альбом Death Magnetic. Пра фэномэн гурту піша Павел Касьцюкевіч.

Як і было загадана вышэй, фэны, трымціце! Біцесья галавой аб сьценку ў прадчуваным новай парцыі грывотна-блэккавічных рыфаў і зубакрышальных вышчэлінгваньяў. Пайшла інфа, што дарослыя дзядзькі з Сан-Францыска дадучь такога фаэру, што хавайся ў бульбу. Іх адбойныя гітары лютавашьмуць стокроць нажэлівей. Іх пупы будучь трэсьсясь яшчэ агрэсіўней. Бо час прысьпеў, і ў фірмовых гарнілажах ужо дыміцца распаленая да блага кружэлка, якая яшчэ да выпуску зрабілася мэга-супэр-дупэра-плытавінай.

Куплю кружэлку і я. Настальгія, такое дзела... Напэўна, трохі скачаўшы, набуду дыск пірацкага разьліву гэтага альбома альбому. Да таго ж, кажучь, ужо ёсьць якасныя спасылкі ў сьцеіве.

Колькі ж прайшло, мінула, як і не было з часоў народнага гіту Nothing Else Matters. На пачатку 1990-х ён вяртаўся танцпляцоўкі, якія толькі афармляліся ў дыска-тэкі. З часоў, калі ў навакольных сьрод праснутых рэчаў былі толькі перадача «Відзьма-нявідзьма» і MTVшная складанка па БТ.

Цяпер моладзь разьбеглася на некалькі моладзьяў, распаўзлася, як прусакі, па завугольях субкультураў: разьдзялілася на хлопчыкаў зь вялікімі шышкападобнымі навушнікамі і дзюччанаў з чупрынкамі колеру крумкачолага крыла.

А тады ўсе маладыя людзі слухалі баляды ад «Мэталікі». Нават гопнікі ў сінх спартовых касцюках «Пума» прыходзілі паслухаць. Стаялі скрай танцпляцоўкі, падазрона зьіраючы па баках і круцячы галавамі з ЁІ-падобнымі сквіцамі. Сапраўдныя

нефармалы таксама трымаліся ўбаку і, какетліва папраўляючы хаср, на вушка сьбру ганьбілі мэталічныя «медлякі». Яны, як вядома кожнаму патлатаму, уцягваюць любы нармальны гурт у бездань апасеньня.

Проста агульны культурны код быў нейкі. «Энд насынг элс мэтэ-э-э-р-с...»

Потым пайшло ўсякае-рознае. За апошнія дзесяць гадоў хлопцы з Metallica зрабілі ўсё, каб зарабіць самі і даць зарабіць сваёй камандзе. Напрыклад, глямурыны запіс сваіх гітоў з сымфанічным аркестрам, здымкі ў дакумэнтальным Some kind of monsters, дзе саліст, зьвераваты Джэймс Гэтфілд, гэтае ўвасабленьне рок-героя, плаксыя апавядаў пра свае псыхалягічныя праблемы. Усё адно як нейкі акулярыста-закампліксаваны Вудзі Алэн.

Больш за тое, абдурьшы нас, цалкам апасіўшыся і перажыўшы сваю эпоху, яны дазволілі сабе не памерці. Памятаю, нейкі час пасьля сьмерці саліста «Нірваны» ўсе злосьна абгаворвалі ягоную жонку, Кортні Лаў. Маўляў, во сволач, жыве і жыве, і нічога ёй ня зробіцца, а павінна ж памерці з нашым любым Курцікам. Тады мы яшчэ ня ведалі, што цяжкія мэталісты — не бравеснікі апакаліпсісу, а дробныя чоркі ад рокэнролу.

Цяпер зьмяніліся і мы. Прышло-такі крэпкае разуменьне, што ўсе мы тут, на гэтай зямлі, — толькі людзі.

І ад такой бяскрылай банальнасьці ўжо і ня прыкра, нават вецер ня ў стане халадзіць бытую рану, усё ўнарамавалася. Таму пытаньне: «Чаму хлопцы з «Мэталікі», як і належыць сапраўдным рокарам, не скончылі жыцьцё самагубствам у трыццаць гадоў?» гучыць сёньня гэтаксама па-дурному, як дзетсадаўскае: «Хто дужэйшы, Шварцэнггер ці Рэмба?»

Мы ж цяпер самі больш не перакручваем, як перакручвалі, саляджаваю песню «Бітлз» All you need is love («Усё, што нам трэба, — гэта каханьне») на свой капыл — All you need is all («Усё, што нам трэба, — гэта ўсё»). Мы вярнуліся да арыгіналу. Да сьвя-

тарных «Жучкоў». І цяпер нам амаль усё — усё адно, мы толькі заварожана назіраем, як арнамэнт нашага шляху робіцца ўсё складанейшым, і ніхто-ніхто нічым не расчараваны — ужо няма нагоды, няма часу, мы цяпер нават не заўсёды сочым за чаўнаком — і амаль не цікавімся, чым для нас скончыцца чарговы пасаж гэтай хуткай чырвонай ніткі: ці то жыцьцём, ці то сьмерцю — бо ведаем, што ніхто ні ад чаго не застрахаваны, і таму, глянуўшы на новую вокладку альбому «Мэталікі», адразу ня можам сьцяміць, гэта дамавіна ці гэта вагіна?

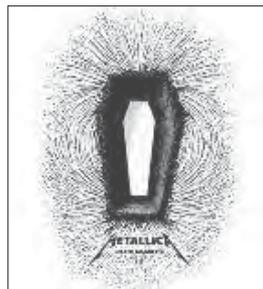
Яшчэ раз пра клятвы дзевяносьты

Тады нас кармілі культурным сэканд-хэндам. Нічога — мы выраслі і так. It's OK now. Елі націньне без каронья і гэтак сталелі. Слухалі ўсе гіты са спазьненнем у пяць—дзесяць гадоў. Ня ведалі, што акрамя «Насынгу», у «Мэталікі» ў запасе як мінімум дваццаць значна лепшых песняў. Ня чулі таксама, што найвыбітнейшыя альбомы «Мэталікі» засталіся ў васьмідзясятых — «Гаспадар марьянэ-така» і «Праваудзьдзе для ўсіх...» Ні тэкстаў, ні культурнага кантэксту не разумелі. У гэтых песнях нам торкала ад чагосьці іншага.

Цяльы пяць гадоў, мусіць, да 1995-га, мы былі як нявыкарыстаныя снарады. Ужо потым, бліжэй да канца 1990-х, панеслася на новай: нас захпнулі, перазарадзілі, перадзэрнулі, перапраграмавалі.

Але тады ім было не да нас. Усе іх сілы ішлі на тое, каб карміць нас. Школьныя настаўнікі ездзілі па тавар у Польшчу. Башкі падлічвалі ў даяравым эквіваленце маральнай страты ад развалу Савецкага Саюзу. Мы хапатліва сілкаваліся праз прапхнуты ў фортку шлянг ад пральнай машыны і бегма вярталіся ў свае сутарэнны. З усіх дарослых на нас зьвяртаў увагу толькі гандляр, якія прадаваў на «Дынама» майкі з надпісамі Guns'n'Roses і нашыўкі «Fuck you». Нам было па кайфу.

Ня ведаю, як мы ўсё зьбольшага

засталіся жывыя. Адна з прычын, пэўна, што ў Беларусі тады не было наркотыкаў. Ніякіх.

«Мэталіка» была па кайфу. Правей ад саладжавых «Скарпоў» і «Бон Джові». Лявей ад нафта, ня ў меру ўжо праснутых «Нірвана» і «Пэрл Джэм». «Мэталіка» была як трэба. Ёсьць культурныя прадукты, такія як трэба. «Народны альбом», да прыкладу, кнігі Альгерда Бахарэвіча. Дзе ўсё на месцы, дзе ўсё па зубам. І, наагул кажучы, цяпер, азіраючыся на вяхі майго культурнага сталеньня, заўважаю з здзіўленьнем, што ўсё было як трэба. А наагул-наагул кажучы, падчас падлеткаваньня ўсё-ўсё было як трэба. Гэтай парчэі я навучыўся ў іншага кай-фовага амэрыканца — Курта Вонзгута.

Не скажу, што цяпер таксама ўсё як трэба. Калі я бачу хлопчыкаў-першаляксынікаў у ахайненькіх пінажках, мне робіцца млосна. Кар'ера — добрая рэч, але ня ў шэсьць жа гадоў! І рэагую гэтак дзякуючы атрутным павевам дзевяносьты і тагачаснай шчаслівай адсутнасьці настаўнікаў жыцьця. Дастатковай колькасьці волі, якую цяпер завуць свабода. А песні «Мэ-

талікі» — афіцыйныя гімны гэтага часу. Як і належыць сапраўдным гімнам — банальныя, яджалыя шляхі, агульныя месцы, але калі іх чуеш, дык яны заўсёды трапіна колюць у сэрца. У мяне дома запісаў «Мэталікі» няма, але хто захоўвае запісы гімнаў дома?

Дзякуючы «Мэталіцы»:

1. Я як сьлед вывучыў ангельскую мову (меў звычку перакладаць тэксты песняў са слоўнікам).

2. Я пачаў слухаць іншую добрую музыку, не абавязкова цяжкую ці нават сучасную, але такую, якая даволі часта мацавала мяне ў ліхую часіну.

3. Я пачаў граць на гітары і гэта выратавала мне жыцьцё. Аднойчы, калі ў забягалаўку, дзе я працаваў, прыхалі знаёмцы і паклікалі мяне пакатацца, я адмовіўся — мне хацелася як мага хутчэй зарабіць на даражэзную гітару. У той вечар знаёмцы разбіліся. Дарэчы, гітарыст зь мяне ня выйшаў.

4. У мяне было вельмі рамантычнае пінарэлігернае каханьне. Яна выявілася фанаткай гурта, і таму мне было проста разгаварыцца зь ёй у першыя, самыя гнятлівыя, хвіліны знаёмства.

5. Дарэчы, дзякуючы гэтай «жалезнай» тэме, я даволі часта знаходжу агульную мову з шмат якімі незнаёмымі людзьмі. Дастаткова сказаць чатыры чароўныя складкі і вочы суразмоўцы летуценна мружача, бо, відаць, шмат хто зь іх мае некалькі сваіх уласных пунктаў «дзякуючы «Мэталіцы»».

...
6. А болей? Што ж там болей чакаць ад песняра?

Вялікі князь Сьцяпан

27 верасня споўнілася 475 гадоў ад нараджэньня Сьцяпана Батуры — вялікага князя літоўскага і польскага караля, аднаго з найлепшых кіраўнікоў Беларусі за ўсю гісторыю.

Граматы, падпісаныя яго энэргічным, размашчым Stephanus Rex, можна пабачыць у гістарычным музэі ў Вільні. Варта падзякаваць гэтаму трансільванцу за Полацак. Невядома, ці быў бы такі горад у складзе Беларусі, і ці быў бы такі горад наагул, не адбы яго Батура ў Івана Жахлівага. Дзякуючы яму набыла непаўторна сваё аблічча і Горадня. Яна была каралеўскім горадам за Батуру. Дый Віленскі ўнівэрсытэт, зь якога выйшла столькі сьлянных асобаў нашай гісторыі, быў заснаваны ў 1579 г. прывілеем вялікага князя Сьцяпана.

Труна Батуры ў падвалах Кракаўскага замку засьпаная кветкамі.

Календар «Родны край» аднавіў выхад

У 2007 г. выдавецтва «Беларусь» адмовілася ад друку календара зь жанамічных прычынаў. Тады галоўны рэдактар выдавецтва Якаў Аляксейчык паведаміў, што «Родны край» кельска прадаецца. У 2006 г. было надрукавана ўсяго 7000 асобнікаў, зь якіх не прадалі 1500.

Тэлефанаваньні ў кнігарні высветлілі, што календар карыстаецца попытам ў пакупнікоў. У Мінінфармацыі зьвярнуўся старшыня «Таварыства беларускай мовы» Алэг Трусаў. Там яму

патлумачылі, што, улічваючы пэўную патрэбу насельніцтва ў беларускамоўных календары, выдавецтва «Беларусь» будзе даручана аднавіць выпуск адрэўнога календара «Родны край».

І вось сёлета ў кнігарнях Менску зьявіўся календар на 2009 г. Яго наклад 7000 асобнікаў. Выдадзены ён на замову Мінінфармацыі, якое дапамагло й грашмыма. Купіць яго можна ў любой кнігарні. Цана проста сьмешная — 2300 руб.

Забытая сталіца

Рэпартаж Сяргея Харэўскага з Чарэі.

Ёсьць, ёсьць у нашай краіне яшчэ таямніцы, містычныя мясціны, што нібы вэлюмам ахутвае нязнанасьць, недасяжнасьць ці забытасьць... Адно з такіх месцаў — Чарэя, былая сталіца Чарэйскага княства, родавае гняздо Сапегаў, котлішча Мілашаў, цэнтар Чарэйскага раёну... Гэтае легендарнае места знаходзіцца, дарэчы, куды бліжэй ад Менску, чым гэта можна сабе ўявіць, чытаючы пра яго бурліваю і парадаксальную гісторыю. Простая маскоўская шаша без затрымкі даімчыць да Бабра. А там адзін толькі паварот улева і... па гарбатым асфальце, у лапках бітуму і каровіных ліпёхах, празь якіх пятнаццаць хвілінаў можна апынуцца сярод курганоў на беразе разьлеглага Чарэйскага возера. Ужо на тым павароце раптоўна сьціхаюць гукі нашага часу. А тут, сярод неабсяжных даліглядаў, сярод смагдавых лугоў і сінечы вады, цішыня здаецца нейкім падступным трукам. Бо няма як даць веры, што некалі тут віравала людзкое жыцьцё.

Чарэйскае княства было добра вядомае з XIV ст. У часы грамадзянскае вайны ў ВКЛ 1432—1435 гг., стары чарэйскі князь Міхал Пястручкі быў забіты Сьвідрыгайлам. Апанэнт Сьвідрыгайлы, вялікі князь Жыгімонт, за вярнасьць Пястручкіх падараваў Чарэйскаму княству багата новых уладаньняў. У 1454 г. япіскап смаленскі Місаіл заснаваў тут, на возеры Галаўль, славеты Чарэйскі манастыр. Асаблівы росквіт Чарэі прыпаў, аднак, на эпоху Сапегаў, якія хацелі пераўтварыць яе ў сталіцу свайго роду, кшталтам Нясьвіжу Радзівяў...

Закінутыя, з праваленымі дахамі калгасныя будынкi, пустыя дамы, вялікі пусты дзіцячы садок, не стары, з сылікатнае цэглы, ажно на два паверхі, пустыюць нейкія бэтонныя буданы немаведамага ўжо прызначэньня... Дыхтоўны вялікі будынак школы сталінскіх часоў таксама пус-

Парэшткі фамільнага склепу роду Мілашаў.

ты... Чуваць адно перазовы лісьця ў здзічэлых прысадах і на закінутых могілках.

«Хадземце, я павяду вас у край дзівосаў, сутонья, імглы і ціхіх шэптаў... Вось мы й тут, на ўскраінах польскіх земляў, ужо, пэўна, паўночных, але яшчэ закаханых у колеры.

Адзін узмах крыла — і мы паляцім над краінай, дзе ўсе рэчы пазначаны прыгаслым колерам успамінаў. Нас агортвае пах гарлачыкаў, імшаная лясная смуга. Млівае бледнае неба задуменнага краю, што адкрываецца перад намі, хавае ў сабе ўсю сьвежасьць позірку старавечных плямёнаў». Гэтак пісаў пра свой родны кут Оскар Мілаш, які нарадзіўся ў дзедавым фальварку, у Чарэі, на ўскрайку старажытнага места, слава якога некалі сягала самых далёкіх куткоў Рэчы Паспалітае. Асьцярожна ступаючы ў зарасьсях някошанае травы, п'ючы водар безьлічы стракатых кветак і перасьпелых садоў, цяжка пазбыцца адчуваньня, што Оскар Мілаш сам насурочыў такі безбалесны скон сваёй Бацькаўшчыне... Ці мо, наадварот, ён быў празорцам?

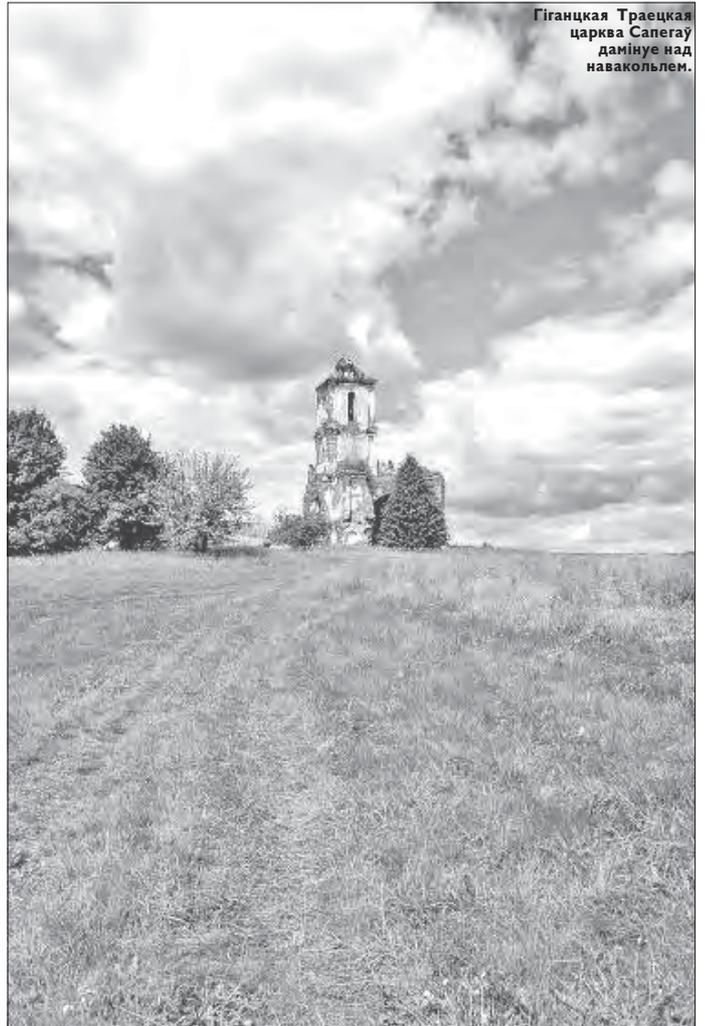
Чарэя Мілашаў

Як ні дзіўна, у Чарэі пра Мілашаў ведаюць калі ня ўсе, дык амаль усе. Простыя людзі са смакам перадаюць дзіўную ў сваёй цвёрдай дакладнасьці апакрыфічную лічбу — 126. Столькі, маўляў, у Мілашаў было гатункаў бэзу. А вось супрацоўніцы бібліятэкі й клубу выдатна абазнаня ў акалічнасьнях біяграфіі свайго слаўтага земляка — францускага паэта. Нават апаздаюць такую трапную дэталю, што ён, калі прыяжджаў сюды з Францыі дваццацігадовым дзецюком, то скакаў вярхом на кані, васьм да гэтага месца...

Яшчэ ў Чарэі засталіся даўжэзныя ліпавы прысады, што вядуць ад краю мястэчка, па грэбені пагоркаў, на высокую гару, дзе, як кажуць чарэйцы, стаяла *альтанка Мілашаў*...

Што праўда, від ад альтанкі раскрываецца магутны. Адсюль відаць амаль уся Чарэя, усё возера і далёкія вёскі за ім. Так далёка... Пад гарою — купка курганоў, дзе бярозы зьмянілі крыжы, на старых каталіцкіх могілках, дзе й да сёньня стаіць пахавальня Мілашаў. Зруйнаваная й даўно разрабаваная... Сярод шалу дзікае травы, нібы пісягі вогненнае лявы, зіхцяць зарасьці рудзёкі. Лішне казаць, людзі кажуць — *ад Мілашаў яшчэ*...

За часоў Мілашаў Чарэя была хоць і прыгожым, але ўжо проста мястэчкам на сумежжы губэрняў, узбоч усіх вартых увагі шляхоў. Старасьвешчкі храмы, ружанец таямнічых курганоў над зіхоткім бяздоньнем азэраў і на доўгія мілі вакол нерухамага забыцьця. Тутэйшыя Мілашы былі буйнымі абшарнікамі, бо ім належала ў ваколіцах 30 тысячаў гектараў зямлі. Хоць слыннымі іх зрабіла не багацьце, а, перадусім, незвычайна моцныя характары й арыгінальныя ўчынкi. Гэтак дзед Оскара, слухаючыся адно свайго сэрца, вывез таемна з Італіі сабе жонку — Наталі Тасістра, з роду гэнэскіх патрыцыяў. А бацька Оскара, Уладыслаў, таксама здзіўіў публіку, пabraўшыся шлюбам з

Гіганцкая Траецкая царква Сапегаў дамінуе над навакольным.

габрэйкаю Марыяй Разаліяй Разэнталь, дачкою настаўніка ідышу з Варшавы... Вось у выніку гэтых сямейных акалічнасьцяў, 28 траўня 1877 году й нарадзіўся ў праддэдавым фальварку Оскар Вацлаў Мілаш, гербу Любіч. А ў 1889 г. сям'я пераехала ў Парыж, дзе й было яму накіравана жыць і тварыць да канца дзён. Ён атрымаў такую адукацыю, якую хацеў, — стаў знымым ў Парыжы арыенталістам, адмыслоўцам у мовах і верах Усходу. Тут, ужо празь дзесяць гадоў выходзіць ягоная першая кніжка вершаў *Le Poeme des Decadences*.

У 1904 годзе, пасля сьмерці бацькі, ён вяртаецца ў Чарэю, дзе мусова займаецца вялікай гаспадаркаю. Але пры тым знаходзіць час і для далёкіх падарожжаў — у Ангельшчыну, у Расею, у Афрыку, у

Літву... Тут у ягоныя рукі трапляе першая легальная газэта па-літоўску *Vilniaus žinios*. Хоць пісаць па-літоўску Мілаш не навучыўся, але менавіта ў гэты час ён раптоўна становіцца *prince lituanien, літоўскім князем*, апантаным усім, што тычыцца Літвы. І хоць літоўскае мовы ён так і ня вывучыў, але ў 1918 годзе ўжо браў удзел у паседжаньнях Лігі Нацыяў як прадстаўнік... літоўскае дэлегацыі.

А каб у ягоныя рукі патрапіла ў той час «Наша Ніва»?

Чарэя Сапегаў

На месцы колішняй сядзібы Мілашаў сёньня стаіць школа, збудаваная па вайне. Ад былога панскага фальварку пасярод школьнага двара застаўся склеп — ляднік.

Закінутая чарэйская школа стаіць на падмурках сядзібы Мілашаў.

Уваход у яго адрамантаваны, і ўсё вакол дагледжана. Аказваецца, у вайну тут была нямецкая катойня. За савецкім часам уваход сюды каравуліла піянерская варта... Сёння губыльшчы гавораць пра гэта з горкай усмешкаю. Вялікі будынак школы пусты.

Але гэта хоць нейкі знак...

А вось адгадаць, дзе і што было ў Чарэі за часам Сапегай, — куды складаней. З XVI і да канца XVIII ст. уладаньне Чарэя мела статус графства і належала князю Сапегам. Яшчэ Багдан Сапег пабудаваў тут свой замак на старым гарадзішчы. А калі ў 1584 г. Леў Сапег атрымаў абраз Святога Міхаіла ў падарунак ад маскоўскага цара Івана Васілевіча (а той, у сваю чаргу, атрымаў яго ў 1510 г. з Канстантынопаля ад патрыярха Васіля), то ён і стаў галоўнай святыняю Чарэі. Леў Сапег аднавіў старажытны Чарэйскі манастыр, а ў 1599 г. на востраве возера Галаўль пабудаваў Траецкую царкву, першы ўніцкі храм у краіне. Калі ў 1650 г. расейцы падпалілі Чарэю, то цудоўны абраз з усімі аздобамі дзівосным чынам быў уратаваны і зьмешчаны ў Траецкай царкве. Яе руіны да нашых дзён пануюць над разлогамі возера... У 1604 годзе на загад князя тутак ж быў пабудаваны і вялікі касцёл Святога Міхаіла, дзе цудоўны абраз зьберагаўся да самае большавіцкае рэвалюцыі. Але далей след старажытнай святыні губляецца.

На месцы колісь вялізарнага касцёла — сёння пустыя, не засталася нават хоць якіх акапаў. Адзінае месца ў мястэчку, дзе асфальт ляжыць роўна. На касцельшчы сёння стаіць праваслаўны крыж... Каталікоў у Чарэі, як людзі кажуць, — чатыры сям'і. І езьдзяць у новы касцёл у Навадукам'і.

Людзі паказваюць, дзе якія дамы змураныя з старадаўняе касцельнае цэгля. Дама твая, нізграбная і лядашчыя, таксама сёння пустыя... Сапегавы спадчына. А вось старажытную цэглу, кафлю, дахоўку, знаходзяць па ўсёй Чарэі, дзе не капані... Розныя людзі шматкроць шкадуюць, што няма хоць якога музэю, ды хоць бы ў закінутай школе, бо надта ж багата тут усяго знаходзяць...

Старажытную царкву Міхаіла Архангела, што цудам ацалела тут, марна шукаць у Сьпісе гісторыка-культурных каштоў-

насьцяў ці ў адмысловых даведніках. Яе тамака няма. Як ні намагаўся цяперашні святар, айцец Аляксей, дабіцца статусу для храму — усё марна. Чынавенства ня хоча браць сабе за клопат ахову ўнікальнага помніка, аднаго з найпершых у стылі барока ў нашым краі.

Больш як паўстагодзьдзі святыня выкарыстоўвалася пад калгасныя патрэбы, а сёння хіба толькі самому праваслаўнаму святару і купцы вернікаў яна і патрэбная.

Літаральна каля царквы — малітоўны дом хрысьціянаў веры Эвангельскай. Дагледжаны, але пусты. Ніхто толкам ня здолеў падумаць, ці зьбіраецца тут хто. Настаўнікі, праўда, настроены да гэтых пшідзятнікаў лагодна. Маўляў, яны займаліся дзецьмі зь цяжкіх сем'яў. А вось цяпер не відаць каля гэтае малельні нікога.

Айцец Аляксей у пратэстантах канкурэнтаў ня бачыць. Маўляў, што зробіш, калі людзі наогул ні ў які храм ня ходзяць. У Чарэі, паводле апошняга перапісу, жыве 537 чалавек. А ў царкву, што з гэтымі цяжкасьцямі аднаўляе святар, ходзіць ня болей як пару дзясяткаў. Толькі на Вялікдзень 2000 г. тут была адслужаная першая літургія.

Айцец Аляксей сам з Параф'янава. Ён ведае, як могуць супольна жыць людзі розных канфэсіяў. І зь цэпленам згадвае старога параф'янаўскага ксяндза Рышарда, які ведаў асабіста кожнага са сваіх параф'янаў, заходзіў у кожны дом. Гледзячы на згоную самаадданую працу і захачеў стаць святаром... Стаў. Але гэты прыгожы азёрны край — пакуль няўдзячны цалік задзірванелых душаў, зусім пакуль непадобны на родную Докшыччыну. І зразумець, чаму дзяржава не цікавіцца гэтымі выдатнымі помнікам, храмам 1604 году — сапраўды цяжка... Зрэшты, на супрацьлеглым беразе пакуль стаяць рэшткі белас Траецкае царквы, яшчэ старэйшае. Яны нібы ахоўваюцца дзяржаваю, але...

Чарэйская поўня

Як ходзіш па Чарэі, то цяжка пазбыцца адчуваньня, што за табою нехта сочыць. Ходзіш па цнатлівых дугах, па старых падворках, караскаецца на курган — нібы нікога нідзе не відно, але за табою ўсё ж цікуе нехта. Пра гэта стала зразумела ў

«Цюніганаваны» храм XVI стагодзьдзя, дагтуль ня ўзяты пад ахову дзяржавы.

краме, дзе людзі з падозраньнем пыталіся, чаго прыхеаў. А адзін важнага віду пан з Барысава, які купіў тут сядзібу пад дачку над возерам, не паленаваўся выйсьці на выган, каб пераканацца, што згоную ўласнасьць не фатаграфуюць.

У 1905 годзе ў Чарэі, акурат тады, як тут гаспадарыў Оскар Мілаш, былі дзьве праваслаўныя царквы (ад адной гэтаксама не засталася і знаку), касцёл, тры капліцы, царкоўна-прыходзкая школа, паштова-тэлеграфнае аддзяленьне, апроч таго сынагога, тры жыдоўскія малельні і габрэйская рэлігійная школа... Соннае правінцыйнае жыцьцё, па-свойму багатае, па-свойму мілае...

Гірш Рэле, успамінаючы родныя мясціны, пісаў: «Куды б чарэйская жанчына ці дзіўчына ні прыхала, ніхто не называў

яе сапраўдным іменем, а менавалі Чарэйскай Поўняю. Мянущку гэтую яны атрымалі ня толькі таму, што большыня зь іх былі круглатварыя і невысокія. Мясцэчка Чарэя знаходзіцца па дваццаць кілямэтраў ад Чашнікаў. Аднойчы чарэйскую дзіўчыну туды прывезьлі, пазнаемлілі з маладзёнамі. У суботні вечар яна з хеўраю моладзі хадзіла на шпашыр. Толькі выйшлі з двара, а яна падняла галаву і з подзівам прамовіла:

— Глядзіце, глядзіце! Тут наша чарэйская поўня. Па ўсіх прыкметах я яе пазнаю. Як яна сюды патрапіла? Дзіўлюся...

Хлопцы зь дзіўчатамі з усмешкаю пераглынуліся...

З таго часу пачалі яе клікаць Чарэйскай Поўняю. Але гэтая мянущка не зашкодзіла ёй выйсьці замуж за чашніцкага хлапца.

Ад таго, дзе б ні зьяўлялася чарэйская жанчына, іх завуць Чарэйскаю Поўняю...».

Але прамінула няшмат часу, і Чарэю, зь яе спракаветнай гісторыяй, з таямніцамі і байкамі, выпаліў час. Ад даваеннае Чарэі, што была раённым цэнтрам, не засталася нават фатаздымкаў...

А 5 сакавіка 1942 г. на ускрайку Чарэі, акурат за Мілашавымі прысадамі, немцы забілі 800 тутэйшых габрэйцаў. Калі хто будзе ў Чарэі — паспрабуйце ў хмызняку знайсці гэтае вусьцінае месца, куды не вядзе нават сьвяжына...

Затое на старажытныя жыдоўскія могілкі, цалкам ацалелыя, людзі езьдзяць. Каб выкінуць сьмецьце. Проста так і кідаюць на чужыя магілы свой хлуд. Відавочна, гэта пачалося нядаўна. Гэта зусім не азначае, што ў Чарэі даглядаюць якія іншыя могілкі. Гэтаксама нядаўна паразьбівалі, павыварочвалі крыжы і надмагіллі на старадаўніх каталіцкіх могілках. А поруч — зьдзічэлыя новыя могілкі, на якія не прайсці праз траву і хлуд.

Тутэйшая кабета апавядае, што як ні намагалася намовіць людзей на якую талачку, хоць на Радуніцу, хоць на Дзяды — марна.

Айцец Аляксей на разьвітаньне са скрухаю зьвярнуў увагу на адну тутэйшую акалічнасьць — храмы Чарэі руйнавалі ня немцы і нават не большавікі, а... самі людзі. Разьбіралі ня проста так, а думалі, на лепшае жыцьцё сабе цэглу цягнуць. Хто на хлеў, хто на печ. Не атрымалася жыцьця лепшага...

І поўня сьвечыць на ўсіх пароўну.

Фота Алеся Матафонава

Старажытную царкву Міхаіла Архангела айцец Аляксей парадкуе як можа.

Ад чаго заікаюцца білінгвы

Дзвюхомоўе можа быць адной з прычынаў, якія правакуюць заіканьне. Затое дзвюхомоўныя маюць лепшыя матэматычныя, аналітычныя здольнасці, лягчэй думваюць і хутчэй рэагуюць, маюць у старасці больш ураўнаважаны характар ды ясьнейшы розум.

Брытанскія спецыялісты вывучылі гісторыю хвароб 317 дзяцей, якія заікаюцца, і прыйшлі да высновы, што адной з прычынаў, якія правакуюць заіканьне, можа быць дзвюхомоўе.

Заіканьне — хвароба, нейрафізіялягічныя прычыны якой да канца не вядомыя. Высветлена, што яна сустракаецца ў 4% дзяцей, прыкладна ў траціну з іх захоўваецца на ўсё жыццё. У хлгонцкаў сустракаецца намогта часцей, чым у дзяўчатак. Дакладных мэтадаў лекавання ня мае, але ў большасці выпадкаў праходзіць. У яго ўзьнікненні адыгрывае ролю генетычная схільнасць. Але ўзьнікае яна толькі калі накладаецца з псіхалогічнымі траўмамі, нэрвовымі перагрузкамі. Тыповы выпадак — калі дзіця пачынае заікацца, напрыклад, пасля таго як у сям'і зьявілася другое дзіця, якое пачынае карыстацца цацкамі першага.

Псыхалогі з Ленданскага ўніверсітэцкага каледжу высветлілі, што чыннікам рызыкі ўзьнікнення заіканьня ў дзіцяці да 5 гадоў можа быць і білінгвізм. Сярод даследаваных імі пацыентаў амаль 22% размаўляюць дома на адной мове, а ў школе — на іншай.

Больш за тое, даследчыкі

Каля 70% жыхароў зямлі дзвюх- або шматмоўныя. Амаль у чвэрці дзяржаваў людзі гавораць сама меней на дзвюх мовах. Больш за палову жыхароў Эўропы валодаюць дзвюма мовамі.

сьцьвярджаюць, што дзецям-білінгвам цяжэй пераадоляваць заіканьне, так і іншыя лягянагдычныя недахопы.

У зьвязку з гэтым ангельскія навукоўцы паралі сьпяраша навучыць дзіця роднай мове, і толькі пасля 5-гадовага веку пачынаць вучыць яго мове другой. Тым больш што здольнасць да хутчэйшага засваеньня моваў застаецца ў дзяцей да 11 гадоў.

Гэтае даследаваньне ўмацавала ў сваёй праваце прыхільнікаў аднамоўнага выхаваньня дзіцяці. Яны цьвердзяць, што толькі адна мова

можа сфармаваць у малечы цэласнае ды гарманічнае ўспрыманьне сьвету. Раньні ж білінгвізм, на іхню думку, стварае ў галаве дзіцяці і моўную, і сьветапоглядную трасянку. І на гэтым пералік мінуцаў дзвюхомоўнага выхаваньня не вычэрпавана.

Навукова засьведчана, што дзеці-білінгвы пазней авалодваюць сьпяраша маўленьнем, а пасля тымовай мовай, слоўны запас у іх на кожнай з моваў бяднейшы, чым у аднамоўных аднагодак, хоць усяго словаў яны ведаюць болей. Нарэшце, нярэдка праблемы з засваеньнем граматычнага ладу адной з моваў. Такія дзеці гавораць самастворанай трасянкай, выбіраючы ў кожнай з моваў лацьвейшыя для сябе словы ды канструкцыі — да яныці гадоў гэта каліччэца нармальным, але спакуча ўточаць у маўленьне безэквівалентныя або карацейшыя канструкцыі зь іншай мовы застаецца зь білінгвамі на ўсё жыццё. Праўда, толькі ў тым выпадку, калі, навучыўшыся разрозь-

Ангельскія навукоўцы рацяць сьпяраша навучыць дзіця роднай мове, і толькі пасля 5-гадовага веку пачынаць вучыць яго мове другой.

КОЛІА ДАРАШКЕВІЧ

Загінулі два кіраўнікі Бярозаўскай ДРЭС

23 верасня намесьнік дырэктара станцыі Васіль Прац, начальнік аддзела капітальнага будаўніцтва Аляксандар Калоша і начальнік аднаго з прахўў Сяргей Амелянявіч вярталіся з нарады ў Бярасьці. Мужчыны сталі на шапы, каб зайсьці ў кавярню, і калі пераходзілі дарогу, то ўсіх трох зьбіла машына. Прац і Калоша загінулі, а Амелянявіч знаходзіцца ў цяжкім стане ў рэанімацыі.

«Кастрычніцкая» адчынілася

Яе адкрылі ў пятніцу, але ў суботу і нядзелью яна не працавала. Афіцыйнае прыпыненьне работы

тлумачылася тэхнічнымі прычынамі. Хоць зьяна зьязыкі казалі, што так было зроблена наўмысна, каб зьменшыць колькасць людзей, што нядзельным вечарам пшываюць ўзяць удзел у акцыі апазыцыі.

Малафееў на чале «Дынама»

Праўда, санкт-леіярбургскага. Дамова зь ім была падпісаная ў пятніцу. У 1982 г. Малафееў прысьвее менскае «Дынама» да залатых мэдалей саюзнага першынства. Ад 2001 да 2003 г. ён быў галоўным трэнэрам нацыянальнай зборнай Беларусі.

Мянчук выйграў мільён

Партал www.pokerstars.com,

прысьвечаны гульні ў покер, паведаміў пра завяршэньне чэмпіянату сьвету па онлайн-покеры (WCOOP-2008).

Калі верць афіцыйнаму паведамленьню, іпрок зарэгістраваны пад нікам Markush13 і які ўказаў родным горадам Менск, заняў трэцяе месца. Яго выйгрыш склаў 964 909 далайраў і 94 цэнты.

У Туркменіі зноў парламэнт

У краіне прынята новая канстытуцыя, якая скасавала найвышэйшы прадстаўнічы і заканадачы орган улады халк-мслахаты (народны савет), 2507 чальцоў якога асабіста прызначаліся Туркменбашы. У Туркменіі

ніваць мовы, малады чалавек ня схова адмовіцца ад аднае зь іх — ці то з прычыны, як яму здаецца, «слабейшасці», ці то таўра «варожасці» да адной з моваў у грамадзтве. У такіх выпадках навукоўцы фіксуюць надзвычай імклівае адміраньне дасканала засвоенай дагэтуль мовы.

Зрэшты, неабходна заўважыць, што «лягянагдычны аргумэнт», кагдадзе падтрыманы ангельскімі навукоўцамі, знаёмы даследчыкам даўно. І некаторыя сьцьвярджаюць, што «лішняя» мова ня мае ніякага простага дачынення да заіканьня дзіцяці. Справа ў тым, заўважаюць яны, што нярэдка ў сям'ях, дзе выхоўваецца такое дзіця, пануе нездаровая атмасфэра. Калі гэта эмігранты ці ўдэкачы, дзіцяці даводзіцца зазнаваць стрэс і сьлёзы дзеля сацыяльных прычынаў, пачуцьця чужынаксьці, матэрыяльнай незабясьпечанасці.

Калі ў сям'і строгія норавы і недахоп пэдагагічнага досьведу, ад дзіцяці могуць патрабаваць дагрыманыя сваёй мовы, чаго б гэта ні каптавала: ушпаць за кожнае «няправільнае» слова, перабіраць нават у часе шчырай размовы, строга патрабаваць, каб малое размаўляла на сваёй мове, хоць яно яшчэ тэя мовы можа не адрозьніваць.

Неразумьне сваёй віны спараджае стрэс, комплексы ды няўгугуьненасць, сувязь чаго з узьнікненьнем заіканьня куды большь відавочная.

Такім чынам, паводле прыхільнікаў дзвюхомоўнага выхаваньня, спрыяльная атмасфэра ў сям'і, пэдагагічны такт і падрыхтаванасьць

Сёлета пытаньнем уплыву дзвюхомоўя на чалавека цікавіліся і амэрыканскія навукоўцы.

Даследчыкі з ЗША правалі цікавыя эксперымэнт: Амэрыканкам, якія расьлі ў сям'ях, дзе пароўну карысталіся ангельскай ды гішпанскай мовамі, паказвалі кароткамэтражкі, у якіх жанчыны траплялі ў розныя жыцьцёвыя калізіі. Потым глядачкі давалі характарыстыкі гераянам фільму: пасля першага прагляду на адной мове, пасля другога, зь пералынкам у паўгоду, — на другой.

Па-гішпанску глядачкі характарызавалі пэрсанажаў большь станоўча і цёпла, а няпростае ў сытуацыі, у якіх траплялі гераяні, лішне не драматызавалі. Калі ж пазьней жанчыны пра той самы сюжэт выказваліся на ангельскай, гераяна, дагэтуль называная «сьмелай і незалежнай», раптам аказалася «разгубленай і адзінокай».

могуць ня толькі засьцерагчы ад нежаданых наступстваў дзвюхомоўя, але і прынесці дзіцяці шмат карысьці. Бо навукова засьведчана і перавагі дзіцячага білінгвізму. Ліччыцца, што валоданьне й паслугаваньне дзвюма мовамі спрыяе лепшаму разьвіцьцю памяці ды разумовых здольнасьцяў. Такія дзеткі большь кемлівыя, прасьцей спраўляюцца з матэматычнымі задачкамі, маюць лепшыя аналітычныя здольнасьці, лягчэй думваюць і хутчэй рэагуюць. Яны зьявіна лепей вучацца ў школе, прасьцей арыентуюцца ў дарослым жыцьці, а таксама, як нядаўна выявілі даследчыкі з усё той жа Англіі, маюць у старасці большь ураўнаважаны характар ды ясьнейшы розум, менш эгаістычныя і больш аптымістычныя.

Існуець цэлыя мэтодыкі выхаваньня дзвюхомоўнага дзіцяці. Некаторыя рацяць пачынаць размаўляць з малечай на розных мовах зь першых месяцаў жыцьця або нават да нараджэньня і падмацоўваюць гэта тым, што ўжо агуканьне дзіцяці нібыта мае моўную прыналежнасьць. Іншыя адносяць старт білінгвісцкага выхаваньня на 5-гадовы век і фактычна ўяўляюць разнавіднасць навучаньня замежнай мове з папраўкай на ўзрост. Але ўсё сьходзіцца, што ня варта дапускаць, каб другая мова засвоілася сьтыжына — толькі на вуліцы ды зь сябрамі. Бо і добра не засвоіцца, і памылкі выпраўляць будзе складаней. Сьцьё і яшчэ адно, што яднае гэтыя мэтодыкі: што задужа — нездарова. Маленства ў трох-або большьмоўным асяродзьдзі — само па сабе стрэс і гарантуе праблемы ў камунікацыйным ды агугльным разьвіцьці дзіцяці.

Андрэй Кузьнечык

абавешчаны прынцып шматпартыйнасьці, а ўся заканадаўчая ўлада цяпер належыць парламэнту.

Трокі цяпер курорт

Урад Літвы вырашыў надаць гораду Тракай (Трокі) статус курортнай тэрыторыі. Мяркуюцца, што гэта павысьці канкурэнтазольнасьць гораду ў галіне турызму. Статус курорту ў Літве маюць Бішгогае, Друскенікі, Нерынга і Паланга.

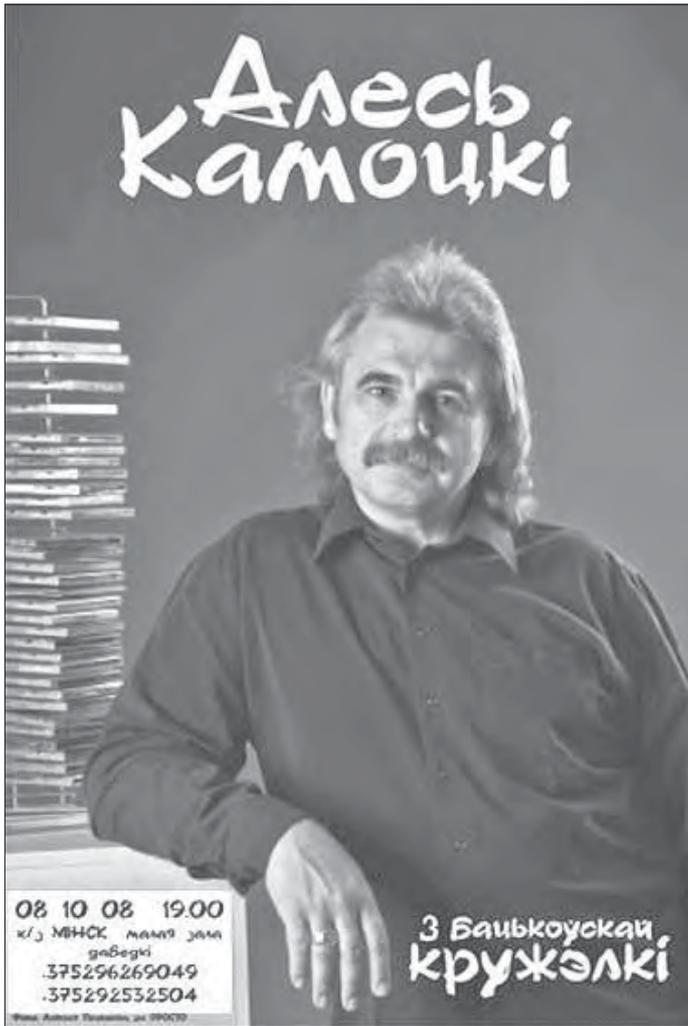
Трокі — ня толькі рэзідэнцыя вялікіх літоўскіх князёў у XIV—XV ст і самы вялікі замак сучаснай Літвы. Незвычайны ландшафт, вялікая колькасць азэрэў і чыстае паветра прыцягваюць у Тракай

турыстаў з усёго сьвету.

Іаан Вісарыёнавіч Ульянаў

У Маскве абавешчаны сьліс 12 самых уплывовых гістарычных фігур, што вызначыліся ў ходзе інтэргэнт-галасаваньня ў рамках праекту «Імя Расеі». Лідэрам рэйтынгу стаў Аляксандар Неўскі. На другое месца з 12-га перамаўляўся Аляксандар Пушкін, а Іосіф Сталін, наадварот, апынуўся на 12-м, доўгі час ён займаў менавіта другую пазыцыю. У сьліс таксама ўвайшлі Фелар Дастаеўскі, Пётр І. Ленін, Суворэў, Кацярына ІІ, Іван Жахліны, Сталыншн, Аляксандар ІІ, Мендзягееў.

ЗП, Лявон К. Сз, паводле «Рэспубліка», БЕЛТА, Reuters

08 10 08 19:00
к/з МЕНСК малая зала
дабегі
.375296269049
.375292532504
Менск: Алесь Камойцкі

3 Бацькоўскай
кружэлкі

КАНЦЭРТЫ

Apple Tea
8 кастрычніка ў «Графіці» (зав.Калініна, 16) а 20-й — канцэрт Apple Tea.
Зьміцер Вайцшошквіч
10 кастрычніка тамсама а 20-й — «Восеньскі канцэрт» Зьмітра Вайцшошквіча.

«Гарацкія» ў Варшаве
Канцэрт будзе 8 кастрычніка а 20-й у клубе Hydrozagadka (вул.ІІ лістапада, 22). Квітка каштуюць 15 злотых, для студэнтаў — 10.
Дзецідзіцей
5 кастрычніка клубе «Гудвін» (пр.Незалежнасці,

19) — канцэрт гурту «Дзецідзіцей». Пачатак а 19.00. Даведкі па т.: (029) 254-49-09.
Neuro Dubel
7 кастрычніка ў «Графіці» зайграе Neuro Dubel. Пачатак у 20.00. Даведкі па т.: (029) 671-58-65, (029) 254-49-09.

КІНО НА ВЫХОДНЫЯ

Бог футбольнага карнавалу

Марадона вачыма Кустурыцы (Maradona by Kusturica)
Гішпанія — Францыя, 2008, калярковы, 90 хв.
Рэжысёр: Эмір Кустурыца
Жанр: Дакументальны фільм-партрэт
Адзнака: 8 (з 10)
Балканскі рэжысёр Эмір Кустурыца зрабіў кінапартрэт сьліннага аргентынскага футбаліста Дыега Марадоны. Кустурыца здаўна зьяўляецца ягоным фанатам...
Але дакументальная стужка Марадоны-Кустурыцы — гэта ня проста партрэт. Гэта нястрыманы карнавал, які так любіць Кустурыца ў сваіх фільмах. А Дыега Марадона — бог футбольнага карнавалу.
Карнавал — есьць гратэск, парэшныне межаў, кульбіты, калі верх і ніз мяняюцца месцамі, а сьлёзы вячэюцца з рогатам. Зь лёгкай рукі філёзафа Міхаіла Бахціна карнавал ухваліўся як прастора свабоды, што разбурае сур'ёзныя афіцыйныя.
Карнавал Марадоны — гэта геніяльна-шуплерскія галы, трыюmf пакрыўджаных (к'трэц'яга сьвету) над крыўдзіцелямі (з'лосна каралеўская Англія і Амэрыка), выбуховае лявацтва, антыбушаўскія саколкі, сяброўства зь Фідэлем

Кастра і Уга Чавэсам.
Кустурыца дадае свае вынаходкі — танга, вынайздэнае ў бардэлі, і матч Марадоны, сьпелы футбольнае зоркі пра какаін — і ўрыўкі зь фільмаў балканскага мэтра, якія быццам наўмысна здымаліся, каб праілюстраваць жыццё Марадоны. «Арыстакратызм беднасьці» — абвясчае Кустурыца.
У фільме — дэманстрацыі супраць ЗША, катэіль Молатава — і Дыега Марадона-мульцяш-ка, ад якога дастаецца Тэтчэр, Рэйгану, Блэру і Бушу.
Кустурыца п'яны ад лявацкага карнавалу. Ён ня ўзагдае герояў свайго «Падпольля», якія пераўтварылі лявацка-партызанскае жыццё ў лекла, і амаль нічога ня кажа пра камуністаў з чырвоным карнавалам расстраляў.
Не заўжды карнавал — свабода. Почасту — гэта бунт і выклік нябёсам. Марадона ў фільме ня проста чалавек — ён бог, стод і зорка. Фанаты стварылі царкву Марадоны, моляцца яму і клінуцца ягоным імем. Маладыя бярыць шлюб пад алтаром Марадоны, нявеста ў фаше ганяе мяч.
Карнавал зьмешвае блюзьнерства і сьвятасьць. Геданіст Кустурыца наблізіўся да блюзьнерства, каб прасьпяваць пра сьвятасьць жыцця разам зь сябрам Дыегам.
Андрэй Расінскі

ВЫСТАВЫ

Тацяна Радзівілка і Канстанцін Селіханав
Іх выстава працуе ў менскай мастацкай галерэі «Ласандра-арт». Гэта адметныя творцы нашага часу. Мастакі — творчая сямейная пара. Намесьнік старшыні Беларускага саюзу мастакоў Рыгор Сітніца сказаў: «Я б вельмі хацеў, каб такі аб'ект, як плястычная кампазыцыя Канстанціна Селіханова «Аркестар» (твор уяўляе сабой калёну, складзеную зь пляці статуяў музыкаў дахавога аркестру, якія стаяць адна на адным. — БелаПАН.) упрыгожваў праспэкт Незалежнасці каля будынку цырку». Паводле яго меркаваньня, упрыгожваць сталіцу павінны ня толькі «Пашталён з газэтам» і «Баба Камарыха», якая гандлюе семкамі. Выстава працуе да 11 кастрычніка.

Колер 50-х
У фае Менскай гарадзкой цэнтральнай публічнай бібліятэкі імя Я.Купалы (В.Харужай, 16) Беларускі архіў кінафотадакумэнтаў прэзэнтае выставу «Колер 50-х», на якой можна ўбачыць афіцыйную фатахроніку 50-х гадоў XX стагодзьдзя.

Тэхна-арт
У мастацкай галерэі «Ўнівэрсытэт культуры» (Кастрычніцкая пл., 1) да 11 кастрычніка працуе выстава з сэрыі праекту «Тэхна-арт», на якой прэзэнтуюцца творы Уладзімера Цэсьлера, Вадыма Качана, Андрэя Шчукіна і іншых. Кірунак экспазыцыі: 3D-анімацыя, кампутарная графіка, лічбавы мантаж, жывапіс, арт-аб'екты.

Беларускія мастакі ў Беластоку
Да 12 кастрычніка ў беластоцкай галерэі «Арэнал» ідзе першаградная выстава твораў беларускіх мастакоў. Яе куратары — Тацяна Бембель, Артур Клінаў і Лена Пранц — выбралі для паказу творы Вольгі Сазыкінай, Уладзімера Цэсьлера, Сяргея Ждановіча, Аляксея Фэдарова. Ігара Саўчанкі, Яні Грак. Аляксандра Камарова і групы Revision (Андрэя Дурэйкі, Андрэя Камарова, Максіма Тымінікі і Максіма Вакульчыка). Прэзэнтаваныя таксама творы Івана Базака і Аксаны Гурыновіч.

Вокны Менску. Адлюстраваньне
Да 22 кастрычніка ў Мастацкім музэі працуе выстава фотамастака Георгія Ліхтаровіча

«Вокны Менску. Адлюстраваньне». Па мясцінах Адама Міцкевіча

У Музэі гісторыі Беларускай літаратуры (Багдановіча, 15) да 18 кастрычніка працуе фотавыстава «Па мясцінах Адама Міцкевіча».

Сьвятая чытаньня — 2008
З 8 да 11 кастрычніка ў Менску і Маладэчне — Сьвятая чытаньня з удзелам пісьменьніцы Ан-Мары Поль.

«Ждановічы — Wonderland»
Да 10 кастрычніка ў фотатагалерэі «Знята» (кіназэтар «Цэнтральны», пр.Незалежнасці, 13) працуе фотавыстава Артура Вакарава.

Беларускі плякат ў Варшаве
У варшаўскай галерэі «Зоя» (Каперніка, 23) пачалася выстава сучаснага беларускага плякату. Постэры, прадстаўленыя на выставе, былі створаныя ў пэрыяд з 1985 па 1995 год. На думку арганізатараў, яны даюць магчымасьць пачаць той надойгі час адлігі і дэсаветызацыі і лепш зразумець сёньняшні дзень Беларусі.

ТЭАТРЫ

Купалаўскі тэатр
6 (пн) — «Паўлінка»
9 (чц), 10 (пт) — «Ядві-

га»
11 (сб) — «Маэстра»
12 (ндз) — «Каханьне ў стылі

барока»
раніцця спэтаклі»
12 (ндз) — «Паўлінка»

Міжнародны фэстываль тэатраў лялек

У Менску з 3 да 8 кастрычніка пройдзе V Беларуска-міжнародны фэстываль тэатраў лялек, падчас якога можна будзе ўбачыць больш за 20 спэтакляў з розных краінаў сьвету — Бэльгіі, Вялікай Брытаніі, Нямеччыны, Літвы, Польшчы, Расеі, Славеніі, Украіны, Чэхіі. Свае спэтаклі прапануюць і беларускія тэатры.

На малой сцэне Тэатру юнага глядача «Самая маленькая жанчына ў сьвеце» (тэатар Крэпска, Прага, Чэхія). Пачатак а 17-й.
На сцэне Купалаўскага тэатру «Мадэль» (тэатар Рота, Гастынгс, Ангельшчына). Пачатак а 19-й.

3 кастрычніка
На сцэне Тэатру лялек (Энгельса, 20) «Бяляда пра белую вівуню» (Беларускі тэатар лялек). Пачатак а 14-й.
На малой сцэне Тэатру юнага глядача (Энгельса, 26)
«Мора» (тэатральная акадэмія, Клайпэда, Літва). Пачатак а 17-й.
На сцэне Рускага тэатру (Валадарскага, 5) «Запаветнае» (труппа Ірыс Мэйнхарт, Штутгарт, Нямеччына). Пачатак а 19-й.
На сцэне Купалаўскага тэатру (Энгельса, 7) «Фауст у кубе» (рускі інжэнэрны тэатар «Ахе», Расея). Пачатак а 21-й.

На сцэне Тэатру лялек «Пэр Гюнт» (Кемеравскі тэатар імя А.Гайдара, Расея). Пачатак а 21-й.
6 кастрычніка
На сцэне Тэатру лялек «Осьлік з Назарата» (міні тэатар, Любляна, Славенія). Пачатак а 11-й, 14-й.
На малой сцэне Тэатру юнага глядача «Крохкі» (тэатар Крэпска, Прага, Чэхія). Пачатак а 17-й.
На сцэне Тэатру лялек «Палівацьне на зубра» (Берасцейскі тэатар лялек). Пачатак а 19-й.

7 кастрычніка
На сцэне Тэатру лялек «Эгле — каралева вужоў» (тэатар «Леле», Вільня, Літва). Пачатак а 14-й.
«Пазма бяз словаў» (Гарадзенскі абласны тэатар лялек). Пачатак а 19-й.
На сцэне Купалаўскага тэатру «Волат» (тэатар «Гуліўэр», Варшава, Польшча). Пачатак а 17-й.
8 кастрычніка
На сцэне Тэатру лялек «Рамаяна» (Труппа Індыйскай лялечнікі, Ад'яр, Індыя). Пачатак а 11-й, 14-й.
На сцэне Купалаўскага тэатру «Кароткі курс Беларускай паэзіі» (Дзяржаўны тэатар лялек, Беласток, Польшча). Пачатак а 17-й.

Квітка ва ўсіх тэатральных касах Менску. Даведкі: 288-24-19, 288-22-63.

ГАЗЭТКА ДЗЕТКАМ

Люстраванка

Адказ на люстраванку зьмешчаную ў «НН» №35: Мама і дзеткі — Тата і дзеткі.

Прыдумай Дзьмітры Дзьмітры

Як давесьці дэмакратычнасьць беларускіх выбараў

ЛЕВЫМ ВОКАМ

Вельмі проста — назіральнікаў АБСЭ трэба цягнуць у буфэты, якія дзейнічаюць пры выбарчых участках. Фэльтон Лёліка Ушкіна.

Таварышы, назіральнік АБСЭ, усё суды. Гэта буфэт, абавязковая частка кожнага выбарчага ўчастку. Паглядзім, якая тут сытуацыя з выбарамі? Як бачым, усё поўнасьцю адпавядае міжнародным стандартам. Татальны ідэйны плюралізм: прэзэндэнты справа — ёгурт і піва, на крайнім левым флянгу — сасіскі, і нарэшце ў цэнтры — чыпсы і мінералка. Буфэт працуе толькі ў дзень выбараў, і згодна з нашымі законамі катэгарычна забараняецца папярэдняе паяданьне. Усю інфармацыю выбаршчык можа прачытаць на этыкетках. Акрамя таго, калі вы ўключыце тэлевізар, вы будзеце проста шакаваныя засільлем выбарчай рэкламы. Выбары і прымус — у Беларусі гэта гучыць як фантастыка. Забараняецца

любы ціск на выбаршчыка. Цяжка ўявіць, каб нехта наехаў на выбаршчыка з словамі кіталту: «А ну давай выбірай вось тое пачоўне, пакуль у лыч не атрымаў». Гэта нонсэнс! Пра выбарчую актыўнасьць казаць ня буду: глядзіце самі, колькі выбаршчыкаў у чарзе. Дарэчы, хацелася ў рэале разьвець папулярны міф пра тое, што выбары ў нас адбываюцца па разнарадцы. Быццам працоўных і студэнтаў прымушаюць ісьці і абіраць, пагражаючы ім парваць кантракт ці выкінуць з унівэру. Вось тыя маладыя людзі, напэўна, студэнты. Хлопцы, вы набываеце «Орбіт-ананас» таму, што байцеся страціць месца ў інтэрнаце? Бачыце рэакцыю. Моладзь сьмяецца з «качака» заходняй прапаганды.

Ідзем далей. Зьвярніце ўвагу, як добра разьвіты ў нашай краіне інстытут незалежных назіральнікаў. Прадстаўнік любой партыі, у тым ліку апазыцыйнай, можа прысьці, сесьці за сталік і назіраць за выбарчым працэсам. Давайце для прыкладу арганізуем незалежнае назіраньне за тым таўстуном. Глядзіце: ён без ніякіх парэшэньняў абірае доктарскую кілбасу. Нарэшце яшчэ адзін забойны аргумэнт на карысьць тэзісу аб дэмакратычнасьці галасаваньня ў Рэспубліцы Беларусь. Любое сацыялягічнае агенцтва або СМІ можа арганізаваць г.з. экзыт-пол — спытаць людзей на выхадзе з буфэту — што яны абралі на першае, а на дэсэрт? Як толькі буфэт зачыніцца, прадаўчыцца падьдзе вынікі выбараў. Аднак для вас, шануюныя назіральнікі, мы падрыхтавалі сюрпрыз. Як вам вядома, у гэтым годзе

мы ўвесь час ідзем на сьвядомасе парэшэньне законаў, каб пераканаць вас у прарыстасьці выяўленьня волі беларусаў. Паспрабуем тайна даведацца, якая ўжо цяпер сытуацыя ў паліэктаральных сымпатыі? Таварыш правадзе, ці не магі б Вы па сакрэце падзяліцца з намi інфармацыяй — на чыю карысьць цяпер выбары? Кажаче, што больш за ўсё выбаршчык надае перавагу вафлям? Аднак, на Вашу думку, пра канчатковыя вынікі выбараў казаць яшчэ рана. Чаму? Ага. Таму што бліжэй да вечара актыўізуецца сацыяльная база кандыдата піва «Крыніца» і малчыны зьмены. Вось бачыце, спадарства, якая захапляльная інтрыга часам мае месца на беларускіх выбарах. А наш візыт на гэтым скончаны. Мяркую, што ў вас няма сумневаў наконт высокай ступені дэмакратычнасьці выбарчага працэсу. Бай-бай.

«НН» СТО ГАДОЎ З ВАМІ

За граніцаю людзі ніяк ня могуць зразумець, на што ў Расеі заведзены пашпарты, якія толькі абмяжоўваюць свабоду расейскіх падданых і затрымоўваюць гандаль; так сама там не разумеюць, чаму ў нас так многа ўсялякіх сьвятаў, як нігдзе на сьвеце, ды ва ўсе сьвяты залішне ўжо часта закрываюцца ўсялякія казённыя прысутства, пошты і банкі; вась жа часта праз цэлы тыдзень жыцьцё ў гасударстве як-бы замірае, і ніякіх дзел ня можна рабіць. Ад усяго гэтага народ мае шмат страты, убоікаў.

«Наша Ніва». №20. 25 верасьня 1908

Сусьветны фінансавы крызіс.

Старонка 5.

ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

ВІТАНЬНІ

28 верасьня генэрал-маёр міліцыі Старшнін Вярхоўнага Савету XIII скліканьня, генэралнаму сакратару Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі Мечиславу Грыбу споўнілася 70 гадоў. Вішунел!

ШКОЛКА СЬВЯТОЙ ЭЎФРАСІНЬНІ

Аб'яўляецца набор дзетак у беларускамоўную нядзельную школу св. Эўфрасініі Полацкай пры грэка-каталіцкім Душпа-стырскім цэнтры Сьвятога Язэпа ў Менску. Прымаюцца дзеці ад 4 да 15 гадоў. Заняткі будуць праходзіць у памяшканні Цэнтру па вул. Арджанікідаў, 6. Запісацца можна праз тэлефоны: Айцец Яўген Усочын (029) 312-28-26; jusozyn@tut.by, сястра Вікторыя Чакан (029) 309-86-02; s.viktoryja@gmail.com

КУРСЫ НАРОДНАЙ ВЫШЫЎКІ

Запрашаем на курсы Беларускай народнай вышывкі. Заняткі і кастрычніка ў памяшканні БНТУ (ранішня і вэчэрняя групы). Т.: (029) 171-13-90 (Галіна)

КНІГІ

Прапаную кнігі: «Беларускія кнігазбор» каля 20 кніг, часопісы «Спадчына», «Наша Ніва» 1906—1908, 1910 г., Ластоўскі, «Наша Доля» 1906, Энциклапэдыя Гісторыі Беларусі 1—5 т., кнігі па этнаграфіі, гісторыі, архітэктуры, мастацтва ды іншае, багаты выбар. Т.: (029) 753-70-05

Прапануем: «Незалежная прэса»: Быкаў, Барадунін, Бураўкін, Ароў, Кіпель, Кохан, Гарэцкі, Разанаў, Брыль і інш. «Гоман» розныя выпускі, сьпіс аўтараў, у т.л. тэксты на тарашкевіцы, літаратурная вучоба. Датыпаваны падрыхтаваць тэксты розных жанраў, пераклад, вiншавальныя вершы, рэдактура, выданьні. Т.: (029) 753-91-96, alesknig@mail.ru
Прадаю калекцыю дыскаў з Беларускай музыкай, а таксама калекцыю аўдыёкніжак. Т.: (029) 615-47-76

ПРАЦА

Якसा выканаю пісьмовыя працы па Беларускай гісторыі, літаратуры, мове. Зьвяртацца загадзя. Т.: (029) 101-03-24 Юрась.

Ня ўсё ў жыцьці апошні раз

Каб штотыдзень атрымаваць газэту, дасьляйце адрасы і грошы за газэту. Кошт на месяц — 12 тыс. рублёў.

1) Просім усіх ахвотных чытаць газэту **наведальніц** у Рэдакцыю свае адрасы і тэлефоны. Гэта можна зрабіць праз: тэлефоны: (017) 284-73-29, (029) 260-78-32, (029) 618-54-84, e-mail: dastauka@nn.by, папговы адрас: 220050, г.Менск, а/с 537.

2) Просім у блянску банкаўскага **наведальніц** ці папговага пераказу дасьляць і разборліва пазначаць адрас, у тым ліку папговы індэкс і год над'езду.

Дзякуй

- Міхаілу Т. з Слуцкага раёну.
- Мікалаю К. з Валожынскага раёну.
- Аляксандру П. з Глыбоцкага раёну.
- Ірыне Ш. з Браслаўскага раёну.
- Паўлу С. з Горацкага раёну.
- Алене С., А.Д., В.П. з Магілёва.
- Антону Б., Галіне Ю. зь Верхнядзьвінскага раёну.
- Сяргеню Ж. з Столінскага раёну.
- Георгію С. з Воршы.
- Леаніду Я. з Пухавіцкага раёну.
- Анатолію С. з Мазырскага раёну.
- П.Б., Вадзіму К. зь Берасьця.

Subscription form for 'Наша Ніва' newspaper, including fields for name, address, phone, and payment details. Includes a 'КВАТАНЦЫЯ' section for quarterly payments.

Advertisement for 'Наша Ніва' newspaper, including contact information, subscription rates, and a list of editorial board members.